

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ, 1859.

ΤΟΜΟΣ Ι.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 227.

ΛΟΓΟΣ

Τοῦ ἐγραπτού πρόσθεως τῆς Αγγλίας
Σερ Έρμίκου Βούλουερ, ὡπό τὴν ιστορικὴν
ἔποιην εξεταζόμενος (*).

— 000 —

Ο λόγος οὗτος δέσποινθη τῇ 12/24 Μαΐου ἐπὶ τοῦ ἔθνικοῦ συμποσίου, διπερ ἔδωκεν ὁ πρέσβυτος, κατὰ τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τῶν γενεθλίων τῆς Μεγαλειοτάτης Βασιλίσσης τῆς Αγγλίας, εἰς ὀπαντας τοὺς δικογενεῖς αὐτοῦ. Προσιμιαζόμενος ὁ πρέσβυτος εἶδεναιών τοὺς συνδαιτυμόνας, οἵ τινες παύ-

σσι ἀγρυπνῶν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων αἴτων, καὶ ἐπήνετο τοὺς δικαρόρους τῆς πρεσβείας ὑπαλλήλους διὰ τὴν θαυμάτυτα αὔτων, καὶ ποχαρίστηκεν αὐτοὺς διὰ τὴν ζῆλον ὃν καταβάλλουσι περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ὑποθέσεων. Μετὰ δὲ ταῦτα, βίψας ἐν βλέμμα τῆς λαμπρᾶς χώρας, ἵξει αἱ καλλονεὶ καὶ αἱ γάριτες ἀποκαλύπτονται καθ' ἐκάστην πρὸ τῶν δρθαλμῶν αὐτοῦ, ἀνεκάλεσε διὰ βραγέων τὰ ιστορικὰ ὄντατα τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν λαῶν, ὅποι, ἐπελθόντες ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης, ἀπεβιβυκούν ἀλλοτε τὰ αὐτὰ ἔξαισια αὐτῆς θεάματα τὸν Εἰρῆνην, τὸν Διορεῖον, τὸν οπρετιώτατον τῆς Δακεδαιμονος, τὸν πολίτευ τῶν Λήπην, τοὺς Νορμαννούς ἐπικότας, τὸν εὐπατρίδην Ἐνεσθὲν καὶ τὸν Γενουσιῶν ἐμπόρον, μέγρεις οὖ πρὸ 406 ἐνικυτῶν ἡ γενεὰ τῶν Οσμανλίδων, καταβάλοντας τὰς στρατικὰς τῆς ἀνατολικῆς Ρώμης, ἔτηντο τὸ σύμβολον τῆς ἡμισελήνου ἐπὶ τῶν ταυγῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εντυθία δὲ, ἐξηγήσας τὴν πτῶσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους προχειρώς διὰ τῆς ἐπιχρεώσεως τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ, ἐπέρρεεν δτι, ἐν ἐπτήρητό ποτε ἡμέρᾳ καὶ θν ὁ Μουσουλμάνος ἦθελε καταντῆσαι οἷος ἦν ὁ Ηλέτη, ἐπὶ τοῦ αἰοῦ τοῦ Αμουράτη, εἰ ἀπόγονοι τοῦ Μεσάμεθ Β' ἦθελον ἀποβάλλει ἀπὸ τῶν γειρῶν αὐτῶν τὰ σκῆπτρα, ὅπως ἀπέσβαλον αὐτὰ οἱ τῶν Καισάρων ἀπόγονοι. Τὸ δὲ γεγονός τοῦτο, ἐάν ποτε συμβῇ, καὶ αἱ περιστάσεις ὥρ' ἀν ἦθελε συνοδευθῆ, θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ πρέσβεως τῆς Αγγλίας ὡς ἡ μεγίστη τῶν συμφορῶν, οὐ μόνον διότι οἱ Οθωμανοί ἀ-

(*) ΣΗΜ. ΤΗΣ ΛΙΕΤΟ. Τὴν ἀνατίπη μετέπειτα γράψαντες τοῦ προγράμμου ἡ Κατερίνης παντελέαρχος Κ. Κ. Παπαρήγγελος καὶ ἐξέδωτο διὰ τοῦ "Ελληνικῆς, στηλίτεων τοῦ παριθίστηκε καὶ παράλογα ἐστὶ συμποσίουν περὶ τῆς ἀρχαιοτέρας ὥριδον ιστορίας" ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβύτερος τῆς Αγγλίας Κ. Βούλουερ. Ταῦτα δὲ ἔσται οἱ λόροι τοῦ ἀντίμου πρέσβεως, ὅστις ἔφυμερις τις τῶν ἐν λαϊκαῖς ἐκδοσίαιν, συμπαθεῖας τρέφουσα πρὲς τὴν ἀγγλικὴν πολιτικήν, πλευρά τοῦ οἵτινος οὐδὲν τὴν ασθενὴν χρειάζεται ἢν περιδιδλητεῖ ὁ λόγος εἰς εἰς, ἵντομέντον πληρωμοφόρος περὶ τῆς δημοσίας καὶ ἡν ἔξιρωντινη, ὃν δηλαδή μετὰ τὸ πρῶτην ποτέρον οὐδὲ τὸ τελεῖον τῶν γενέματων. Εὐδηλίς έργον ἔτοι μὲν ἡ μελίτη τῆς δημοσιεύσης πατερόρρεστο καὶ γαλλιστή διότι τὰς κατὰ τοῦ θυμέτερου θύνους ἀπεργασιωθεῖσας γνώμας τῶν ξένων ποίησε νέα πολυμέσων φρεστές πότε δι' ιστορικῶν ἀποδεξίων, καὶ τοιούτων χάριτος δεῖπνον μὲντος καὶ διεν ἔχομεν.

νεδείχθησαν ἐν πολέμῳ τε καὶ ἐν εἰρήνῃ πιστοὶ σύμμαχοι καὶ φίλοι· τοῦ Βρεταννικοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ πτώσις τῆς Τουρκίας δὲν δύναται νὰ ἐνεργηθῇ εἰπεῖ, ἢ διὰ ξενικῆς κατακτήσεως, πολεμίας εἰς τὰ τῆς Ἀγγλίας συμφέροντα, ἢ δι᾽ ἐσωτρικῆς αὐτοκαταλίξεως καὶ ἀναρχίας, πολεμίας εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ Κόσμου. Καὶ ἵνα ἀποδεῖξῃ τὸν ισχυρισμὸν αὐτοῦ τοῦτον διὰ τούτους, ἀριθμὸν ὑπερβατικοῦ τοὺς κινδύνους τῆς φωτιστικῆς κατακτήσεως, τοὺς κινδύνους τῆς γαλλικῆς κατακτήσεως, ἔργον μενος εἰς τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα, διελαθεὶς περὶ αὐτῆς ἐπειλεῖσσας τάδε·

«Νεώτατος ὁν δέ τι, μπορῶς φιλέλλην θερμός· διότι· τίνος ἀνθρώπου παρδίκα εἰς οἰκεῖόποτε ἡλικίαν δύναται· ν᾽ ἀναδείχθῃ ψυχρά καὶ ἀδιάφορος πρὸς τὴν περιφανῆ ἐκείνην φυλήν, τὸς ἡ μεγάλωφούτε, ὡς τὸ αἷμα τὸ ζωοποιόν, παρήγαγεν εἰς τὸ εἶναι τὴν φιλολογίαν ἡμῶν καὶ τούς νόμους ἡμῶν; Ἀλλ᾽ δούως οἱ Ἑλληνες, καὶ ἐν αὐτῷ αὐτῶν τῇ ἀκμῇ, ἀνεδείχθησαν μὲν ἔξογοις ὡς πολεῖται μικρῶν ἐλευθέρων πολιτειῶν, καὶ γενναῖοι, καὶ σωνεῖοι, καὶ εὐγλωττοί, οὐδέποτε δυνατοίς τὸ τὸν Ἐρυμαίων προτέρημα τοῦ δημιουργεῖν καὶ κυβερνᾶν κράτη μεγάλα. Η ἰσχυροτέρα καὶ ἐνδιξοτέρα τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν δὲν εἶχε τὴν ἔκτασιν μιᾶς τουρκικῆς ἐπαργλαίας, καὶ ἐπεσεν ἐν ἀκαρετικοῖς σχεδόν, σκαρπαροῦθεῖσα ὑπὸ τοῦ πρότου εὐρωπαίου μονάρχου, δοτεῖς ἐπηλθεῖν ἐπ' αὐτῆς συνεπαγόμενος στρατὸν ἰσχυρόν. Φοβοῦμεται, Κύριοι, ὅτι σήμερον ὑπάρχουσι πολλοὶ φίλοι ποτοί καὶ φίλοι τοῦ Μακεδόνος ἐκείνου· δοτεὶς ἡ ίδεα τοῦ νὰ ἀντικατασταθῇ ἀντὶ τῆς δυναστείας τοῦ Θεμάνου ἢ τοῦ Ούθωνος διναστείας, δέον νὰ μείνῃ κατὰ μέρος ὡς ἀπλῆ χίμαιρα.

«Θέλομεν ήδη ὑποθέσει δέ τι, ἐκλιπόντος τοῦ Τούρκου ὑπὸ τῶν γωρῶν δὲς κυβερνᾶ, δύναται φυλή τις ἔτερη, ἐν αὐταῖς ταῦταις ταῖς γωραῖς ζῶσα, νὰ τὸν ἀναπληρώσῃ; Δεοῖ ποιεῖται δοξασιῶν καὶ καταγωγῆς ποιεῖται· θέλουσιν ἀρά γε συνενωθῆ πότε εὐχαρίστεταις, ἵνα συγκροτήσωσιν ἐθνοτητὰς συμπαγῆς καὶ εὐδαιμονίας; Ἐρωτήσατε τὸν καθολικὸν τῆς Βασιλίκης, ἐάν συνανῇ νὰ κυβερνήθῃ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· ἐρωτήσατε τὸν Ἑλληνα τῆς Συρίας ἐάν θέλῃ νὰ κυβερνήθῃ ὑπὸ τῶν καθολικῶν. Οιαδήποτε καὶ ἀν ἥναι· ἡ ἀπέγθεια διὸ ἔγουσι πρὸς τοὺς Τούρκους, οἱ λαοὶ οὗτοι μισοῦνται· ἔτι μᾶλλον ἀμυνούσιας, ἢ δὲ θέσις τοῦ Τούρκου μεταξὺ αὐτῶν δύοιαί τοις πολὺ τὴν τοῦ ἀστυνομικοῦ φύλακος θέσιν, ὑπαλλήλου δηλαδὴ, δοτεῖς δὲν ἀγαπᾶται μὲν ὑπὸ τῶν πολλῶν, ἀλλὰ ἀνάγκη νὰ τὸ διμολογήσωμεν, εἴναι γρηγορώτατος.»

Οὕτω δὲ παραστήσας τὴν διατήρησιν τοῦ οὐθωμανικοῦ κράτους ὡς ἀπαραίτητον, ὁ πρέσβης ἐπιχειρεῖ τὴν ἔξέτασιν τῶν δυάς εγένοντο ἐν τῷ διαστήματι τῶν τελευταίων τριάκοντας ἐνιαυτῶν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς τοῦ κράτους τούτου μεταρρυθμίσεως. Καὶ ἐνταῦθα παρατηρεῖ, δοτεὶς θεωροῦντες τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ ἀναγκαῖον πρὸς τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν μεγάλων κοινωνικῶν μεταβολῶν, παραπότομον πολλάκις εἰς τὴν πλάνην τοῦ νὰ νομίζωμεν δέ τι

τὸν βίου τῶν ἔθνων αἱ παραπέταιαι δέον νὰ ἐπέργωνται ἐπίσης ταγέως δύον καὶ αἱ τοῦ βίου τοῦ κατ᾽ ίδιαν αὐθρώπου μεταβολαι. Τριάκοντα ἐτη φέρουσιν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς κοιτίδος εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας, καὶ μετὰ τριάκοντα ἔτερα ἐτη προσίκεντας πόλεις τοῦ τάφου ἀλλὰ τὶ εἶναι τριάκοντα ἐτη ἐν τῷ βίῳ τῶν ἔθνων; «Ρίψωμεν, ἐπιλέγει ὁ πρέσβης, ἐν βλέψματι τῆς ίδιας ἡμῶν ιστορίας. Τίς ἔτινις ἡ μεγάλη μεταρρύθμισις ἡ ὠριμάσσων παρῆμεν ἐντὸς τριάκοντας ἐνιαυτῶν; Ή περὶ τῆς βουλευτικῆς μεταρρυθμίσεως πρότασις τοῦ Κυρίου Πήτη γένετο κατὰ πρῶτον τῷ 1782· μόλις δὲ τῷ 1832 ἐπραχματιώθη ἐπὶ τῆς ὑπουργείας τοῦ λόρδου Γρέου, καὶ πάλιν δὲν ὑμνήμεθα νὰ εἴπωμεν δέ τις ζητηματικόθεν δριστικῶς. Ἐπίστης τῷ 1782 ἐκινθήτη κατὰ πρῶτον τὸ ζήτημα τῆς τῶν καθολικῶν χριστιανῶν ὑπὸ τῶν ἐθελούντων τῆς Ἰρλανδίας· τὸ δὲ ζήτημα τοῦτο, τοῦ ὄποιου τὴν λύσιν ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ στέμματος ὑπεσγέθη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ᾽ θὺν ἐψηφίσθη ἡ τῆς Ιρλανδίας μετὰ τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἐνωσίας, δὲν ἐλύθη εἰπὲ τριάκοντα ἐτη βοαδύτερον ὑπὸ τοῦ Δουκὸς Οὐελιγκτώνος καὶ τοῦ Σερού «Ροβέρτου Πήλ» καὶ ἀρχιτεκτόνων πολλοῖς οἱ φρονοῦντες, δέ τι αἱ ἀξιώσεις τῶν καθολικῶν δὲν ἐθεραπεύθησαν ἔτις ἐντελῶς. Ο πρέσβης ἐξακολουθεῖ οὕτως ἀνακαλῶν πολλὰ τῆς συγχρόνου ιστορίας γεγονότα, καὶ ἐπὶ τέλους ἀναρρέει· φανῶμεν λοιπόν δίκαιοι πρὸς τὴν Τουρκίαν· μὴ ἀπαιτηθεῖν πέρι αὐτῆς νὰ ἐγείρη εἰς δύο η τρία ἐτη δ, τι οἱ μᾶλλον περιττισμένοι τῆς Εὐρώπης λαοὶ δὲν ἀδυνηθήσαν εἰμὴ ἐντὸς τριῶν εἰκοσιπενταετηρίδων νὰ οικοδομηθῶσιν. Εύκολον εἶναι νὰ γράψιμον νόμοις διὰ καλάμου, μελάνης καὶ χάρτου· ἐντὸς μιᾶς ώρας εἰμπορεῖν, νὰ συνταχθῶσιν ἐκατόν τοικύται διετάξεις· ἀλλὰ τὰ ήθη, αἱ ζεισι, αἱ παραδόσεις ἀφ᾽ ὃν ἐξαρτάται, οὓς πᾶς Λαγγλος γινώσκει, ἡ τῶν νόμων ἐκτέλεσις, εἶναι ἔργον τοῦ χρόνου καὶ μόνου τοῦ χρόνου. Αἱ μεγάλαι ἀρχαί, δέονται πρῶτον ἀνακηρύσσονται, δέονται νὰ θεωρῶνται ώς φέροντι τινὲς, πρὸς τοὺς ὄποιους χρεία τὸ σκάρος τῆς πολιτείας νὰ διευθύνηται μετὰ καρτερίας καὶ πίστεως, οὐγλὶ ως λιμένες δικου ημιπόρει νὰ εἰσέλθῃ διὰ μιᾶς καὶ νὰ προσδεθῇ. ἐνταῦθα δὲ πρέσβης ἐνθυμίζει τὴν ἀθλίαν κατέστασιν εἰς θὺν ητονός οὐθωμανικός στρατὸς πρὸ τριάκοντας ἐνιαυτῶν, καὶ βεβαιοῦ δέ τις τὸν σήμερον τὸ ημίου τοῦ στρατοῦ τούτου, θὺν διγδούκοντα περίπου χιλιάδες ἄνδρες, δύνανται δικτίως νὰ προσελγήθωσι κατὰ πολλὰ πρὸς τοὺς καλλιτέρους εὑρωπαῖκους στρατούς· βεβαιοῦ δέ τις διθωμανικός στόλος, δοτεῖς πρὸ τριάκοντας ἐνιαυτῶν κατεστράψῃ διὰ γεγονότος φέροντος ἔτις ἐντῇ ιστορίᾳ τὸ ἐπιθετὸν τοῦ δυσαρέστου (untoward), τημεροῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ ως ἐπέγων, μετὰ τὴν Γαλλίαν, τὴν πρώτην ἐν τῷ Μασογείῳ τάξιν· βεβαιοῦ δέ τις ἀνάλογος ἀλλοίωσις ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν· δέ τις ἀλλοτε μὲν ἐπεκράτει ἐν Τουρκίᾳ τὸ μονοπώλιον καὶ τὸ αὐθαίρετον, δέ τη δὲ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ασφάλεια· δέ τις σήμερον τὴν

Ζωή, ή περιουσία και ὁ χαρακτήρας παντὸς ὑπηκόου σθωμανοῦ, Χριστιανοῦ και Τούρκου, οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ νόμου ἐξασφαλίζονται, ἀλλὰ και πραγματικῶς ὑπάρχουσιν ἐν σκέπῃ πάσῃς προσδολῆς. Πρὸ τριάκοντα ἔνιαυτῶν, λέγει, χριστιανὸς δὲν ἥδυνατο νὰ μαρτυρήσῃ ἐνώπιον δικαστηρίου, σήμερον δὲ γριστικοὶ δικαζοῦσι Τούρκους· πρὸ τριάκοντα ἔνιαυτῶν ἡχγιᾶς δὲν ἥδυνατο νὰ ιπτεύσῃ ἀκινδύνως· τοις δ' ἔχει σήμερον τοὺς ὥραιοτέρους ἵππους; Ελληνες και λρμένιοι ἡχγιαδες. Πρὸ τριάκοντα ἔνιαυτῶν ὁ οἶκος τοῦ ἡχγιᾶ δὲν εἰμποροῦσε νὰ βαρφῇ εἰρήνη δι' ὥραιμένου τινὸς γράμματος, και ἐπρεπεν ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ νὰ ἔναιται ἐλεεινὴ ἵνα μὴ ἐλκύσῃ τὴν προσογγήν. Ιδέτε σήμερον τὰ γιαλιά, τὰ ὅποια σινὲς τῶν ἡχγιαδῶν ἔχουσι παρὰ τὸν Βόσπορον, ιδέτε τὰ πολυτελῆ μέγαρα, ἀτινα σίχοδομοῦσιν εἰς Πέραν. Περαβάλετε τὸν ὑπουργὸν τῆς Πύλης οἵος ἦν πρὸ τριάκοντα ἔνιαυτῶν και οἵος ἔστι σήμερον. Καθ' ἣν ἐπογήν τοῦτον γραμματεὺς πρεσβείας, ἐγνώρισαν ὑπουργὸν περίτημον, θν ἐπεσκεπτόμενον πολλάκις· ὁ ὑπουργὸς οὗτος συνείθυε νὰ μὲ δεικνύται μάγειρον αὐτοῦ ἵνα ἀποδεῖξῃ, ὅτι δειρ μικρόσωμος και ἀνὴ τον αὐτὸς (ὁ ὑπουργὸς), ὁ μάγειρός του ἡτο κατὰ δύο δακτύλους και τούτου βραχύτερος· ἐν ἀλλαὶ λέξειν, ὁ ὑπουργὸς τῆς ἐπογῆς ἔχεινης ἡτον ἀνθρώπος τῆς ἐγχάτης ἀμαθείας. Εκ δὲ τῶν σημερινῶν ὑπουργῶν, καθάπερ βεβαιοῦν ἡ πρέσβης πολλοὶ κήδυναντο ἐντίμως νὰ παρακαθίσωσιν εἰς τὰ συμβούλια παντὸς εὐρωπαϊκοῦ κράτους. Μετὰ πολλὰ δὲ τοιαῦτα ἐγκώμια τῶν ὑπουργῶν, και ιδίως τοῦ Σουλτάνου, ὁ πρέσβης ὄμολογει, ὅτι πολλὰ εἰσέτι εἰσὶ τὰ πρωτέα και ἐν τῷ στρατῷ, και ἐν τῷ ναυτικῷ, και ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, και ἐν τῇ ἀμπερίᾳ· δειρ πολλαὶ καταγρήσεις δέοντα νὰ ἐπανερθεθῶσι, και ὅτι ιδίως τὰ σιχονομικὰ τῆς Τουρκίας εὑρίσκονται εἰς δυσάρεστον κατάστασιν. Απαριθμήσεις δὲ τὰ αἴτια τῆς σιχονομικῆς δυσγερίας και ὑποδείξεις τὸν θεραπείαν, συνίσταται μάλιστα τὴν ἐφαρμογὴν τῆς τοῦ Ηέτρου τοῦ μεγάλου πολιτικῆς. Ο ἀναμορφωτής τῆς Ρωσίας ὠρελήη μεγάλως ἀπὸ τοῦ ξενικοῦ στοιχείου, τοῦτο δὲ ὀφεῖλει νὰ πράξῃ και ἡ Τουρκία μετὰ πάσης πεπονίσεως, μεταγειρίζομένη οὐχὶ ἔκεινους οἵτινες ἐργούνται εἰς τὴν Ἀνατολὴν διότι δὲν ἔχουν τίποτε νὰ πράξωσιν εἰς τὰς ιδίας αὐτῶν πατρίδας, ἀλλὰ ἔκεινους οὓς συνιστῶται τὰ προηγούμενα αὐτῶν και ἀληθής ίκανότης.

Τελευταῖον ἡ Σιρ Ερέτκος Βούλουερ ώμοντες, φυγικῷ τῷ λόγῳ, και περὶ τῆς πολιτικῆς κρίσεως εἰς τὴν εὐρωπεῖται ἡ Εύρωπη, καθ' ἣν ἐπογὴν ἐξεσφωνεῖτο ὁ λόγος. Ἐντελής οὐδετερότης, ίδου, εἰπεν ἡ διαγωγὴ ἣν δρεῖλει ἐπὶ τοῦ προκειμένου ν' ἀκολουθήσῃ ἡ Τουρκία· και ἡ ἡρήτωρ ἐφαρμόζει εἰς αὐτὴν τὴν συμβούλινην, ην γέρων εὐπατρίδης ἔδωκεν αὐτῷ κατὰ τοὺς εὐτυχεῖς γρόνους τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας, στε κατὰ πρῶτον εἰσῆλθεν εἰς δημόσιον σχολεῖον. Ἀπογε, τῷ εἰπεν, οὓς ἔνεστι τοῦ ν' ἀναμνηγούσαι εἰς τὰς ἔριδας· ἀλλ' ὅταν ἀναγκασθῆς-

νὰ λαΐδης μέρος εἰς αὐτὰς, κτυπήσου γενναίως. Ὁ πρέσβης ἔχει πληρεστάτην πεπούλησιν εἰς τοὺς λόγους τοῦ τε αὐτοκράτορος τῆς Γαλλίας και τοῦ τῆς Ρωσίας αὐτοκράτορος, οἵτινες ἀμφότεροι εγγυήθησαν τὴν ἀκεραιότητα τοῦ θωματικοῦ κράτους, και βέλουσι διατηρήσει αὐτὴν· ἀλλ' ὁ πρέσβης ἔχει και ἄλλην ἀφοριὴν πεποιθήσεως, τὴν ἀπὸ τοῦ χαρακτήρος τῆς κυρενήσεως αὐτοῦ και τῆς πατρίδος ἐκπηγάζουσαν. Η Ἀγγλία, λέγει, τηρεῖ τὴν αὐστηροτέραν αὐδετερότηταν, θπως και ἡ Τουρκία· ὡςτε ἀμφότεραι αἱ χθραὶ εἰσὶν ἔνωμέναι διὰ τῆς παρούσας αὐτῶν πολιτικῆς, ὅπως και διὰ τῶν αναμνήσεων τοῦ παρελθόντος· ἀλλ' ἐστὶν ἡ Ἀγγλία γίνεται ἀναγκασθῆ, δη μὴ γένοιτο, νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν σύγκρουσιν ταύτην, γίνεται πράξει τοῦτο ἀνευ τῆς ἐλαχίστης ιδέας πρωτωπικῆς φιλοδοξίας, και φερομένη, μόνον ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἡν ἡ αύνεστις και ἡ δικαιοσύνη ἡθελον ἐπιβάλλει αὐτὴ, τοῦ νὰ περιορίσῃ, η νὰ κανονίσῃ τὴν παράλογον τῶν σλλων φιλοδοξίαν.

Τοιοῦτος ἐν περιλήψει ὁ λόγος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρόσβειως τῆς Αγγλίας. Εἰνα ἀγράφουμεν διὰ τοὺς ξένους, γίνεται μεταξύ τῶν ἀπιστήσαι τὴν προσογγήν αὐτῶν εἰς τὴν αντίφασιν τὴν ἐπικρατοῦσαν, ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεται περὶ τοῦ χρόνου τοῦ ἀναγκασθούσην εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν εθνῶν, μεταξύ τοῦ Σιρ Ερέτκου Βούλουερ και τοῦ Λόρδου Πάλμερστων. Ο τελευταῖος οὗτος, οὐάκις περὶ τῆς Ἑλλάδος ὠμοίησεν, γίνεται πάντοτε, διατί ἐντὸς τῶν τριάκοντα τῆς αὐτομομίας ἡμῶν ἔνιαυτῶν, δὲν περιγένεται διὰ μιᾶς εἰς τὴν κατάστασιν τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων τῆς Εύρωπης ἔνων, ἐνῷ ὁ πρέσβης ὄμολογει, ὅτι ἐν τῷ βίῳ τῶν ἔθνων περίσσος τριακονταετής είναι βραχύτατον γρόνου διάστημα, ἐντὸς τοῦ ὄποιου οὐδὲν λαγγάλια αὐτῇ κατωρθώθη νὰ πραγματικῶσι σπουδαῖαι μεταρρυθμίσεις. Εάν πρὸς τοὺς ξένους ἐγράφομεν, γίνεται ἀπιγειειρήσει ν' ἀποδείξωμεν, και τὸ πράγμα τῆς εὐκολώτετον, ὅτι οὐα εἴπεν ὁ πρέσβης περὶ τῆς καταργήσεως τοῦ μονοπωλίου και τοῦ αὐθαιρέστου, περὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς ἐλευθερίας και τῆς ἀσφαλείας ἐν τῷ θωματικῷ κράτει, και περὶ τῆς τῶν χριστιανῶν ἴστοπολιτείας, εἶναι γίμμαται ἀπλαῖ, ἀμικ ἐξελθη τις τῶν δύο ἡ τριῶν τοῦ κράτους ἔκεινου πόλεων, ἐν αἷς αἱ ξέναι πρεσβείαι και τὰ ξένα προξενεῖα κατορθώσου μέγρι τινὸς, ἀλλὰ και τοῦτο μετά κόπου, τὴν περιστολὴν τῶν ἀδιορθώτων ἔξειν τῆς τουρκικῆς τυραννίας. Ἀλλὰ, πρὸς Ελληνας φέροντες τὸν λόγον, πρὸς Ελληνας τῶν οὐτιών οἱ ἀδελφοὶ και οἱ συγγενεῖς δέοντα πάσχοντες τὰ πάνδεινα ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν Ηπείρῳ, ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Κρήτῃ, ἐν Συρίᾳ, ἐν Μικρᾷ Ασίᾳ, ἀπανταχοῦ τοῦ τουρκικοῦ κράτους, γίνεται εἶναι μάταιον ν' ἀπαριθμήσωμεν τὰς ἀπείρους περιστάσεις, και' ἂς και' ἐκάστην παραβιάζονται ἀπασαι αἱ ἐπαγγελίαι τοῦ Χάτι-Χουμαγιούν τῆς 6/18 Φεβρουαρίου 1856. Πεπείσμενος δέ οτι και' ἐν Εύρωπῃ ὀλίγιατοι ηδη ὑπάρχουσιν ἀνθρώποι, οἱ δυνάμεις

χά πιστεύοντας εἰς τὴν λαμπρὰν ἐκείνην εἰκόνα τῆς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καταστάσεως, ὅληγε-
στοι οἱ μὴ ἔχοντες τὴν ἀκριβῶντον πεποιθήσιν, ὅτι
τὸ κράτος τοῦτο εἶναι ἀδύνατον πλέον νὰ συντη-
ρηθῇ. Όθεν τὸ καθ' ἡμᾶς θέλογεν περιορισθῆ νὰ ἐ-
ξετάσωμεν τὸν λόγον τοῦ Σερ Ερρίκου Βούλουερ
ὅπλα τὴν Ιστορικὴν αὗτοῦ ἐποψίν· διότι· κατὰ εἶναι,
νόμιζομεν, τὸ κυριώτερον, τὸ απουδειότερον τοῦ
λόγου τούτου μέρος.

Τῷούτῳ, ὁ μετ' ἐπιστασίας μελετήτας τὰ ἵπο
τοῦ πρέσβεως ῥυθέντα, ἐννοεῖ ἐπὶ τέλους, διὰ οὐα-
σίπεν οὗτος περὶ τῶν ἐπενεγκθεισῶν δῆθεν βελτιώ-
σεων εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους,
οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν εἰμήν ἢ ἀπλαχί φλερφονήσεις πρὸς
τὴν κυριότηταν, παρ' ἣν ὁ ἀγροτεύων πρέπεις διατε-
λεῖ, ἢ βεβικαμένης ἐπιγειεσθεῖσα πρὸς ὑπερστήσειν
τοῦ θάματος, διὰ τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἀνάγκη
ἔξι ἀπαντος νὰ διατηρηθῇ. Τοῦτο εἶναι ἢ κυρία τοῦ
ἄλλου λόγου βάσις· ἀνάγκη ἔξι ἀπαντος τὸ Θηωρι-
κὸν κράτος νὰ διατηρηθῇ! Καὶ διατί; διότι ἡ
πτῶσις αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ εἰμήν, ἢ διὰ
τῆς ἐξιτερικῆς κατακτήσεως, ἢ δι᾽ ἐσωτερικῆς ἀ-
νηματίας καὶ ἀναργίας· οἱ χριστιανοί, καὶ ιδίως
οἱ Ἑλληνες, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπερκέσθωσιν εἰς τὴν
συντήρησιν τοῦ κράτους τούτου, διότι ἢ Ἑλληνικὴ
φύλη ἀνεδείγθη αἰτίατε ἀνεπιτηδεία τοῦ νὰ δη-
μιουργήσῃ καὶ νὰ κυριερηθῇ κράτη μεγάλα. Ἰδού,
ἐπαναλαμβάνομεν, τὸ οποιοῦδικότερον τοῦ λόγου ἐ-
κείνου μέρος, οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν ἑθνικὴν ἡμῶν
φιλοτιμίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν προπτερασκευὴν τῶν
πνευμάτων πρὸς τὴν ἀληθῆ λύτην τοῦ προκειμένου
Ζητήματος. Τούτου δὲ ἔνεκκ καθῆκτὴν ἡμῶν ἐνοπί-
σταρεν νὰ ἐφενήτωμεν ἐνταῦθα διὰ βραχέων μέγρι-
τίνος, ἔχονται ἀληθεῖας τὰ περὶ τῆς ιστορικῆς ἀνι-
κανότητος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ὑπὸ τοῦ Σερβού-
κού Βασίλουερ ποσαρέευθέντω.

Οι Έλληνες, κατὰ τὸν πολιτικὸν τοῦτον ἀνδρά, οὐδέποτε ἔσχον τὸ τῶν Ρωμαίων προτέρηνα τοῦ δημιουργεῖν καὶ κυβερνῆν κράτη μεγάλα. Ή ισχυροτέρα καὶ ἐνδοξότερὰ τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν δὲν εἶχε τὴν ἐκτεσιν μιᾶς τουρκικῆς ἐπαρχίας, καὶ ἐπειγεν ἄμα προσβληθεῖσα ύπό τοῦ πρώτου εὑρεπαλου μονάρχου, δότις ἐπῆλθε κατ' αὐτῆς συνεπαγόμενος στρατὸν ισχυρόν.

Ο Στρ. Ερέτικος αἰνίζεται ἐνταῦθα προδῆλως τὴν τῶν Αθηνῶν πολιτείαν. Ἀλλὰ πρωτοφανῆ δλως ἐκφέρει δοξασίαν ἀξιῶν, ὅτι ἡ πολιτεία αὕτη, οὐδὲν ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς, δὲν εἶχε τὴν ἔκτασιν μετές τουρκικῆς ἐπαρχίας. Καὶ ἐν κατὰ γράμμακ δὲν λέθωμεν τὸ πρώτα τοῦ Ἀριστοφάνους λεγόμενον, ὅτι γίγνεται ἐτέλουν ὑπὸ τὸ πράτος τοῦτο πόλεις, εἰς τοὺς σωζομένους ἐν τῇ ἀκροπόλει φορολογικούς καταλόγους ἀναφέρονται ὄνομαστι 281 ὑποτελεῖς πόλεις. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ κατάλογοι ἐκεῖνοι δὲν εἰναι πλήρεις πολλαὶ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου μνημονεύμεναι χωρὶς ὡς τελούσται φόρον εἰς τὰς Αθήνας, οὐδόλως ἀπαντῶνται ἐπὶ τῶν τῆς ἀκροπόλεως λιθῶν, οἷον ὁ Πρεσπάς, ἡ Κέρκυρα, ἡ Κεραλληνία, ἡ Ζά-

κυνθός, τὰ Κύθηρα καὶ ἀλλαῖς* σημειώστεον πρὸς τούτοις, διτὶ Ικανὰ ὑπάρχονταν ἐπὶ τῶν πινάκων ὅλως παρεύθυνταν ὄνόματα, τὰ διοῖσα δὲν περιέλθομεν εἰς τὸν προπαραστέοντα ἀριθμόν· μᾶτε, ἔχαν συνδυάσαμεν τὰ ἐναμφισβήτητας γνωστὰ γεγονότα, πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Ἀριστοφάνους, οὐκνήσκοτε καὶ ἀν ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸν ποιητὴν ὑπερβολήν, ἃνταν εἶναι δυνατὸν νὰ παραδεχθῶμεν πόλεις ὑποτελεῖς φόροις εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὄλιγωντέρας τῶν 500. Μὲν γάρις δὲ καὶ ἀθηναῖ, τὸ μὲν πλεῖστον λόγῳ κυριαρχίᾳ, ἐν μέρει δὲ καὶ διασπονδίᾳ λόγῳ, εἴγον ὡφὲ ἐπαντάς τὴν Αἴγιναν, τὴν Εὔβοιαν, τὰς Κυκλαδας ὄλιξ, ἐξαρέσσει τῆς Μηλου καὶ τῆς Θήρας, τὰς παρὰ τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν τῆς Θράκης πόλεις καὶ ψήσους, τὰς παρὰ τὸν Ἐλλήσποντον, παρὰ τὴν Προποντίδα, παρὰ τὸν Θρακικὸν Βόσπορον καὶ τινας παρὰ τὸν Πόντον πόλεις* τὰς μεγάλας καὶ λιχιπράς παραλίους πόλεις καὶ νήσους τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἴδιας τὴν Χίον, τὴν Σάμον, τὴν Ρόδον, τὴν Λέσβον, καὶ τινας πόλεις τῆς Δυτικῆς τὴν Βουωτίαν ὄλην, τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα, τὴν Ναύπακτον, τὴν Κεραλληνίαν, τὴν Ζάκυνθον, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν μεγάλην Ἑλλάδα τοῦ; Θουρίους* ἐν ἀλλαῖς λέξεσιν, αἱ ἀθηναῖ ἔσχον ὡφὲ ἐκεῖτάς ὑπὲρ τὸ ἥμισυ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ ὑπὲρ τὰ 40 ἑκατομμύρια ψυχῶν, τὸ δὲ κράτος τοῦτο, τὸ ὄποιον, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν πληθυσμὸν αὐτοῦ, εἶναι γελοῖον νὰ παρακεκληται πρὸς μίαν τουρκικὴν ἐπαρχίαν, λόγῳ τῶν θεικῶν καὶ αὐτῶν τῶν ὄλικῶν αὐτοῦ πόρων, ὑπῆρξεν ἀνώτερον ἵστις τοῦ ὅλου ὄθωμανικοῦ κράτους, διότι, ἵνα πάντα τὰ λοιπὰ πκρατήσωμεν, αἱ ναυτικαὶ καὶ πεζικαὶ δυνάμεις δὲ αἱ ἀθηναῖ ἐξέπεμψαν ἐπὶ Συρακουσαῖς, ἵστιν βεβαίως ἐνάμιλλοι τῶν ἐξοπλισμῶν ὅσους παρεπεμψάεις ἡ Τουρκία ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δυνάμεως αἴτης οὕτα.

Τὸ δὲ κράτος ἔκεινο ἐλημισθυργήθη μετὰ ἑξαιρέτου τέχνης καὶ ἐπιτηδειότητας, τὴν ἐθαύμασαν ἀπαγγεῖς οἱ ἱστορικοί, συγκροτηθὲν ἀπὸ πόλεων τὸ μὲν πρῶτον συμμαχῶν, μετ' ὅλιγον διοσπόνδιων, ἐπειτα τὸ πλεῖστον ὑποτελῆν, καὶ τελευταῖον ὑπηρέσιον, καὶ εἰσαγαγόν τὴν ἐνότητα καὶ τὴν πειθαργίαν ἐντὸς κόσμου ἤκιντα πρὸς τοῦτο πειθαρκότος καὶ παρεσκευασμένου. Εἰςεύρομεν δὲι αὐτὸ δὴ τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς ἐν τὸν ἐλαττωμάτων τῆς ἡγεμονίας ἔκεινης, καὶ δὲι αἱ Ἀθῆναι κατηγορήθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν ἀντιπάλων οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἱστορικῶν γεωτέρων, δὲι δὲν ἔργοντισαν νὰ ἔξασθαντισαν τὴν διοσπονδίαν αὐτῶν διὰ κοινοῦ τίνος συμφέροντας καὶ κοινῆς πολιτείας, προτιμήσασαι νὰ κυριαρχήσωσιν αὐτῆς καὶ νὰ μεταγειρισθῶσι τοὺς πάλαι συμμάχους ὡς ὑπηκόους. Τὴν μομφὴν δημοσιάτην, ἀν ὑποτεθῆ καθ' ὅλα ἀκριβῆς, πόδιναντο ν' ἀπευθύνωσιν οὐδὲν ἥπτον κατὰ τῶν Ρωμαίων, οὓς προτείνουσιν ὡς τύπον καὶ ὑπογραμμὸν τῆς τέχνης τοῦ δημιουργεῖν καὶ κυρερνᾶν κράτη μεγάλης διότι εἰς τὰς πρὸς τὴν λεπτίνεται διοσπονδίαν σύρσαις οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐδέγκησαν τὴν ἴσοπολιτείαν ἐκ δια-

λειμωμάτων, τίμη ἔξι μακροδράστου ἀνάγκης, καὶ δέ περ τὸ 340 ἔτος π. Χ. οἱ Λατίνοι ἐτόλμησαν ν' ἀπαιτήσωσι: σαφῶς τὴν συγχρότητιν ὁμοσπονδίας, καθ' ἣν τὸ ήμερο τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἀρχῶν ἦντες ἐκ Λατίνων σύγκειται, οἱ Ρωμαῖοι ἀπήντησαν, ὡς γνωστόν, διὰ τῆς μεγάλης περὶ Οὔετοῦν νίκης, μεθ' ἣν ἡ ὁμοσπονδία ἀρδην κατηργήθη, οἱ δὲ Ρωμαῖοι μετεγειρίσθησαν τοὺς Λατίνους, ἐκτὸς τινῶν εἰς εἰρέσσειν, ὡς ἀπλοῦς ὑπηκόους.

Ἀλλ' ἔτιν αἱ Ἀθηναὶ δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς συμμάχους καὶ τοὺς ὑπηκόους τὴν ισοπολιτείαν, καθιέσσαν ὅμως θεσμὸν τινά, δι' οὐδὲν ἔνεστιν ἐξησυλλεγέσθητο ἡ τύγη τῶν πόλεων αἵτινες ἐτέλουν ὑπ' αὐτάς, κατὰ τῶν καταχρήσεων ὅτας ἡδύναντο νὰ πράττωσιν οἱ Λατίναιοι εἴτε ὡς δημόσιοι λειτουργοί, εἴτε ὡς ίδιοτει περὶ αὐτοῖς διατελοῦντες. Α! κατὰ τῶν καταχρήσεων τούτων ἐγκλήσεις ἐφέροντο ἐνώπιον τῶν πολυκρίθμων καὶ ἀνεξαρτήτων δικαστηρίων τῆς πρωτευόμενης· ἥτας δ' ἔχομεν μαρτυρίας ὅτι πολλάκις ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τούτων οἱ Λατίναιοι ἡττῶντο ὑπὸ τῶν συμμάχων· δι' ὃ δικαίως ἡδύναντο, πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐν ταῖς παραμοναῖς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου αγορεύοντες, νὰ καυγῶνται ἐπὶ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῇ μετοιότητι τῆς κυριαρχίας αὐτῶν, λέγοντες·

«Επεινεῖσθαι τε ἄξιοι, οἵτινες χρησάμενοι τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει ὥστε ἑτέρων ἀρχειν, δικαιότεροι θα κατὰ τὴν ὑπάργυρουσαν δύναμιν γένωνται. Ἀλλοις γ' ἀν οὐν οἰδιεθε, τὰ ἡμέτερα λαβόντας, δεῖξι ἀν μάλιστα εἰ τι μετριάζομεν. . . Καὶ ἐλασσούμενοι γάρ ἐταῖς ἕιρησαται πρὸς τοὺς Ἑνυμάχους δικαιούσι, καὶ παρὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐτοῦς ὁμοίως τρόποις ποιήσαστες τὰς χρίσεις, ῥιλοδικεῖν δοκοῦμεν. Καὶ οὐδεὶς σκοπεῖ αὐτῶν, τοῖς καὶ ἀλλοθί που ἔχουσιν ἀρχὴν, καὶ ἵσσον ἡμῶν πρὸς τοὺς ὑπηκόους μετρίοις οὖσι, διότι τοῦτο οὐκ ὄντειδίζεται. Βιάζεσθαι γάρ οἱς ἀν ἔξη, δικάζεσθαι οὐδὲν προσδέονται. Οἱ δέ, εἰδισμένοι πρὸς ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἶσου δμελεῖ, ήν τι, παρὰ τὸ μὴ οἰεσθαι χρῆναι, ή γνώμη ή δυνάμει τῇ διὰ τὴν ἀρχὴν καὶ ὑπεισοῦν ἐλασσωθῆσιν, οὐ, τοῦ πλείστους μὴ στερισκόμενοι, χάριν ἔχουσιν, ἀλλὰ τοῦ ἐνδεσμοῦς χαλεπώτερον φέρουσιν, ή εἰ ἀπὸ πρώτης ἀποθέμενοι τὸν νόμον, φανερῶς ἐπλεονεκτούμενοι. Εκείνως δὲ οὐδὲ ἀν αὐτοὶ ἀντέλεγον, ὡς οὐ χρεών τὸν ἵσσον τῷ κρατοῦντι ὑποχωρεῖν. Ἀδικούμενοι τε, ὡς ἔσικεν, οἱ ἀνθρώποι μετάλλου δργίζονται, ή βιαζόμενοι. Τὸ μὲν γάρ ἀπὸ τοῦ ἶσου, δοκεῖ πλεονεκτεῖσθαι· τὸ δ' ἀπὸ τοῦ κρατητονος, καταναγκάζεσθαι. Γιπὸ γοῦν τοῦ Μῆδου δεινότερος τούτων πάγχοντες, ἴνείχοντο· ή δε ἡμετέρης ἀρχῆς γαλεπή δοκεῖ εἶναι· εἰκότως· τὸ παρὸν γάρ δει βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις. Υμεῖς γ' οὖν, (οἱ Δακεδαιμόνιοι) εἰ καθελόντες, ἡμᾶς δρζαίτε, τάχα ἀν τὴν εὔνοιαν, ήν διὰ τὸ ἡμέτερον δέος εἰλήφατε, μεταβάλοιτε, εἶπερ, οἷα καὶ τότε πρὸς τὸν Μῆδον δι' οὐλίγου ἡγησάμενοι ἀπεδείξατε, οὕτως καὶ νῦν γνώσεσθε.»

Τοικύντης εὐεργεστικῆς θεσμοθεσίας, ὑπὸ τοιούτων ἐγγυητῶν περιβεβλημένης, ἀνάλογον τι δὲν δύνα-

ται τις νὰ εἴη εἰμὴ ἐν τῷ ἀγγλικῷ πολιτεύματι. Ο δὲ Γρότε, ὁμιλῶν περὶ αὐτῶν διηγεῖται τὸ ἀκόλουθον περιττατικόν·

«Ἐν ἔτει 1773 ὁ Αντώνιος Φαθρίγχας, θεογένης τῆς Μινδρίκας, εἰσῆγαγεν ἐνώπιον τῶν ἀγγλικῶν δικαστηρίων, ἀγωγὴν κατὰ τοῦ στρατηγοῦ Μοστίν, τοῦ ἀγγλοῦ τῆς νήσου διοικητοῦ. Γενομένης ἀναχρίσεως, ἐπιστοκοιτήθη διὰ διοικητῆς Μοστίν συέλαβε τὸν ἐνάγοντα, ἐφιλάκισεν αὐτόν, καὶ ἀνευ δικῆς αὐθαιρέστως ἀπέπεμψεν εἰς Ἰσπανίαν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι καθηπέδαλεν αὐτῷ αἴτησιν ἐπὶ ἐπανορθώσει ἀδικημάτων, ἣν διὸικητῆς ἐθεώρησεν ἀτοπον. Ο δικαστής Γούλλη προσεκάλεσε τοὺς ἐνόρκους ν' ἀποφνήσωσιν, ἐάν ο κατήγορος εἴχε πολιτευθῆ εἰς τρόπον παρέχοντα τὸ εὔλογον συμπέρατμα, διὰ τοῦτο ο κατήγορος εἰς στάσιν τὴν φρουράν, η οὐδὲν ἀλλο ἐσκόπει, εἰμὴ νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν δίκαιην αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀνόρθωσιν τῶν ἀδικημάτων, δι' ἀ προπονεῖτο. Εάν πεισθῶσι περὶ τοῦ τελευταίου, τότε ο κατήγορος δικαιοῦται νὰ εἰσάξῃ τὴν περὶ ἀποζημίωσεως ἀγωγήν. Οι δὲ οὐροκοι ἐπεψήφισαν διὰ τῆς ἐτυμηγορίας των ὑπὲρ τοῦ κατηγόρου ἀποζημίωσιν 3,000 λιρῶν στερλινῶν. Ή ὑπέρογκος αὐτὴ ἀποζημίωσις μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην συμπάθειαν ἣν ἔκτινηται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἐνόρκων αἱ κατηγορίαι τοῦ ἐνάγοντος ὑπηκόου κατὰ τοῦ ἀγγλοῦ ἀξιωματικοῦ, οὐδὲ ἀμφιβάλλω, τὸ κατ' ἔμε, διὰ τὸ αὐτὸν ἐπεκράτει πνεῦμα καὶ εἰς τὰ ἐν Ἀθηναῖς δικαστήρια, τὰ ὅποια ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον προηροῦντο νὰ προστατεύσωσι τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν κατὰ παντὸς ἀδικήματος τῶν ἀθηναίων τριπραργῶν ἢ ἐπισκόπων.

Κυριαρχία λοιπὸν ἀπόλυτος, ἀλλὰ συγχρόνως ἀπογράφεται ἐξαποφάλισις· τῶν ἀτομικῶν τοῦ ὑπηκόου συμφερόντων, τοιαῦται ὑπῆρχεν αἱ βάσεις τῆς τῶν ἀθηναίων ἡγεμονίας. Έκ τούτων, η μὲν ἐγγύησις ἡτον ὁμολογουμένως πολὺ μικροτέρα ἐν τῇ τῶν Ρωμαίων ἡγεμονίᾳ, η δε ἀρχῆς οὐδὲν ἡττον ἀπόλυτος. Διότι, τινὲς μὲν τῶν Λατίνων, καὶ ἐκ τῶν Ιταλικῶν δὲ λεγομένων ἔθνων τινά, ἐλασσόν τὸ τοῦ πολίτου Ρωμαίου δικαίωμα, πολλοὶ οὖτε, καθ' ἀ προειπούμεν, καὶ Λατίνοι καὶ Ιταλοί, δει δε μᾶλλον οἱ ἔξω τῆς Ιταλίας κάτοικοι, κατήγοροιν ἀπλοτῆς Ρώμης ὑπήκοοι.

Ἐάν δὲ ἀπὸ τῶν γενικῶν τούτων ἀρχῆν μεταβαθμεύειν εἰς τὰ καθέκαστα τῶν τρόπων, δι' ὃν οἱ Ἀθηναίοι συνετήρουν τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν καὶ κυριαρχίαν, θέλοιεν εἶρει διὰ καὶ καθ' ὅλα ταῦτα μικρὸν τῶν Ρωμαίων ἐφάνηταιν ὑποδεέστεροι. Διότι διὰ στόλου μὲν ισχυροῦ καὶ διαρκῶς περιπλέοντος κατὰ τὰς νήσους καὶ παραλίας χώρας, συνεῖχον αὐτὰς ἀδιακόπιας εἰς ὑποταγήν, διὰ τακτικῆς δὲ φορολογίας, ὑπὸ ιπονίμων ὑπαλλήλων ἀπανταχθοῦ ἐπὶ τούτῳ στελλουμένων, ἐπεισλοῦντο τὴν ἐκτέλεσιν τῆς κυριατάτης τῶν ὑπηκόων ὑποχρεώσεως, διὰ τῆς ὑπαγωγῆς δὲ εἰς τὰ ἐν Ἀθηναῖς δικαστήρια τῶν σπουδαιοτέρων μεταξὺ τῶν ὑπηκόων δικῶν, καὶ ἰδίως τῶν κακουργημάτων τῶν συνεπαγόμενων τὴν τοῦ θηνάτου ποιητήν, συνεπύκνωσαν ἐν τῇ ἀρχούσῃ πόλει

ἐν τῶν πρωτίστων κυριαργυρικῶν πάσῃς πολιτείαις δικαιωμάτων· διὰ τῆς ἐξεποστολῆς δὲ ὑπὸ τῶν Ἀθηνῶν εἰς πολλὰς τῶν ὑποτεθῶν γυρῶν καὶ πόλεων οὐκ ὀλίγων κληρούχων καὶ ἀποίκων, ἀφ' ἐνὸς μὲν παρείχετο πόρος ζωῆς καὶ ἀποκατάστασις εἰς τοὺς πεντετέρους τῶν Ἀθηναίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ κατιριώτατα τοῦ κράτους σημεῖα κατελαμβάνοντα ὑπὸ φρουρῶν μονίμων καὶ ἐπιτηδείων νὰ ἐπιχρέσωστιν εἰς πᾶσαν αἰφνιδίαν προσβολήν, μέγρι τῆς ἀπὸ τῆς πρωτευούστης ἀρβίζεις πλειστέρας ἐν ἀναγκῇ ἐπικουρίας.

Ἐπιστήσωμεν ἐπὶ μικρὸν τὴν προσογὴν εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο τῶν ἀποικιῶν μέτρον, διόπειρ ἀείποτε ἐπηγένθη καὶ ἐκκυρώθη ἡ Ρώμη, ὡς δι' αὐτοῦ μάλιστα παγιώσασα τὸ ἀγανὸς αὐτῆς κράτος. Ἐν πρώτοις τὴν σῆμαρον εἶναι Βένετον, διὰ τὴν θεαμαθεούσαν αὐτην, τῶν ἀποικιῶν δὲν εἶναι τῶν Ρωμαίων ἐπινόητα, ἀλλὰ πολὺ προγενέστερον ἔνθες τῶν προπογυμένων τῆς Ρώμης ἴταλικῶν ἔθνων. Ἡ γρῆσις δὲ αὐτοῦ ἐγένετο καὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ὡς προειρηταί, μάλιστα ἐπὶ Περικλέους, ὅστις 1,000 μὲν πολίτας Ἀθηναίους ἤγαγεν εἰς τὴν Θρακικὴν γερσάνησον, 500 δὲ εἰς Νάξον, 250 δὲ εἰς Ἀνδρον· αἱ νῆσοι Λῆμνος, Ιμβρος, Σκύρος καὶ τῆς Βορείου Εὔβοιας μέρος είχαν ἐντελῶς καταληφθῆ ὑπὸ Ἀθηναίων κληρούχων καὶ πολιτῶν· ὑπὸ Ἀθηναίων ἀποικιῶν κυρίως ιδρύθη ἡ μεγάλη Ἀμφίπολις, καὶ ἑταῖροι οὐκ ὀλίγαι γυρῶν, ἐν μέρει τούλαχιστον, ὑπὸ Ἀθηναίων τοιουτοτρόπως κατελήφθησαν.

Ἀπανταὶ σάρε τὰ κυβερνητικὰ καὶ πολιτικὰ μέτρα, δι' ᾧ ἡ Ρώμη ἐδημιουργήσει καὶ ἐκυβερνήσει τὸ μέγα αὐτῆς κράτος, ἀπαντα τὰ βλέπομεν ἐν γρήσει· καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ τῶν Ἀθηναίων ἡγεμονίᾳ. Ἰσως τινὰ ἐξ αὐτῶν, οἷον τὸ τῶν ἀποικιῶν σύστημα, ἐτελειώθησαν ὀπωσοῦν πλειότερον ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἀν καὶ, περὶ τῆς Μακεδονικῆς ἐποχῆς ὄμιλούντες, θέλομεν ίδει τὸν ἐλληνισμὸν καὶ κατὰ τοῦτο βραδύτερον ὑπερβάλλοντα οὐ μόνον τοὺς Ρωμαίους, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν Ἰσας τὴν ἀγγλοσαξενικὴν φυλήν· ἀφ' ἑτέρου ὅμως, εἰς μόνην τὴν τῶν Ἀθηναίων ἡγεμονίαν περιορίζοντοι σήμερον, εἰδομεν διτι καθ' ἑτερά τινας είχεν αὖτη ἡδη ἀναδειγθῆ καθηπτέρα τῆς Ρώμης. Διτι δὲ τῆς κυβερνητικῆς ἐκείνης τέγυντος καὶ δεξιότητος παρήγαγε κράτος, τὸ ὄποιον, κατὰ μὲν τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ ὑπερογήν οὐ μόνον πρὸς τὴν Ρώμην συγκρίσως εἶναι ἀνεπίδεκτον, ἀλλὰ ἐν γένει ἵστις δύναται ὡς ἀπαράμιλλον νὰ θεωρηθῇ, κατὰ δὲ τὴν θετικὴν καὶ ὑλετὴν αὐτοῦ δύναμιν ἀπλῶς ἐκτιμῶμεν, εἰμπορεῖ νὰ λογισθῇ ὡς διν τῶν ισχυροτέρων ἐξ ὅσων ποτὲ ἐν τῇ Ρώμῃ ιδρύθησαν.

Ἄλλα τὸ κράτος τοῦτο ἐπεσε· τὸ κράτος τοῦτο δὲν διετηρήθη πολὺ. Μάλιστα· ἀλλ' ἐπεσε διὰ λόγους ὅλως ἀνεξαρτήτους τῆς κυβερνητικῆς τοῦ ἐλληνικοῦ ἔλνους ἐκανότητος.

Τωράντι, ἡ τύχη τοῦ κράτους τοῦτού ἐξηρτάτε κυρίως ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ τῶν Ἀθηνῶν πολιτεύματος κατάστασιν· τοῦ δ' ἐσωτερικοῦ τῶν Ἀθη-

νῶν πολιτεύματος ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ παρακμὴ ἐπῆλθε μὲν πολὺ ἐνωρίτερον ἡ ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ παρακμὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ρώμης πολιτεύματος, ἀλλὰ διμοις; ἀντιπαραθέση τις τὰς διαφόρους φύσεις τὰς ὑποίες ἔλαβε τὸ πολίτευμα οἰς ἀμφοτέρας τας πόλεις, πειθεται διτι ἡ πρωτικωτέρας ἐκείνη τῶν Ἀθηνῶν παρακμὴ προηλθεν, οὐγι ἐξ τοῦ διτι ἐνταῦθα ἐπεκράτησαν ἔτεραι ἀτελέστεραι· ἡ ἐν Ρώμῃ ἀρχή, ἀλλ' ἐκ τοῦ διτι αἱ ἀρχαι αὐται ἐλαύνονται ἐν Αθηναις ταχυτέραν καὶ πληρεστέραν τὴν ἀνάπτυξιν, γῆτις, ἀμα ἐπελθοῦσα τελευταῖον, μέγρι τυνδε τούλαχιστον, καὶ ἐν Ρώμῃ, τὴν αὐτὴν παραγαγε παρακμὴν. Ματε ἡ διαφορὰ τῆς τύχης τῶν δύο πόλεων δὲν πρόκειψεν ἐκ τοῦ διτι ἐκατέρα ἡκολούθης διάστορον ὁδὸν περὶ τὸ πολίτευμα αὐτῆς, ἀλλ' ἐκ τοῦ διτι ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐπορεύθησαν ταχύτερον, διὰ τὴν φυσικὴν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος γοργότητα, οἱ δὲ Ρωμαῖοι βραδύτερον, διὰ τὴν φυσικὴν τοῦ ῥωμαϊκοῦ πνεύματος μετριότητα.

Μέγρι τῆς ἔκτης ἐκατονταετηρίδος π. Χ. αἱ ἀρχαι τοῦ πολιτεύματος εἶναι απαράλλακτοι συεδὸν ἐν Αθηναις καὶ ἐν Ρώμῃ· οἱ πατρίσιοι καὶ οἱ εὐπατρίδαι νέμονται ἀποκλειστικῶς ἀπαντα τὰ δικαια, καὶ ίδιας τὸ δίκαιον τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι εἰς τὰς ἀρχὰς, οἱ δὲ πληθεῖοι καὶ ὁ δῆμος εἰσὶν ἐξ οὐ παντὸς δικαιούματος ἀπεστεριζόμενοι. Κατὰ δὲ τὰ πρῶτα τῆς ἔκτης ἐκατονταετηρίδος ἐτη εἰς τὰς Ἀθηναῖς, διὰ τοῦ Σόλωνος, καὶ περὶ τὰ μετα τῆς αὐτῆς ἐκατονταετηρίδος εἰς Ρώμην, διὰ τοῦ Σερουτοῦ Τυλλίου, εἰσάγεται ἡδη ἀρχὴ ἑτέρα, διαφορος τῆς προηγουμένης ἀριστοκρατικῆς ἀρχῆς, ἡ τιμοκρατία. Ἀλλ' ἐκ πρώτης ἀφετηρίδος ἡ δόσις, οὗτος εἰπεῖν, τῆς ἀρχῆς παύτης, ἡ παρεισαγγεῖσα εἰς ἐκατέρα τὰ πολιτεύματα, εἶναι πολὺ μικροτέρα ἐν Ρώμῃ ἡ ἐν Αθηναις· ἐκεῖ οἱ εὐπορώτεροι ἀκουένουσι μόνον τὸ δικαιώματα τοῦ ἐκλέγεσθαι εἰς τὰς ἀρχῆς, τὸ δὲ δικαιώματα τοῦ ἐκλέγεσθαι ἐπιτυλάττεται πάντοτε εἰς μόνους τοὺς πατρικίους· ἐνταῦθα οἱ εὐπορώτεροι λαμβάνουσι καὶ τὸ δικαιώματα τοῦ ἐκλέγεσθαι. Ἀργεται ἔπειτα εἰς ἀμφοτέρας τὰς πόλεις ἡ περὶ τῆς ισοπολίτειας πάλι· ἀλλ' ἐνῷ εἰς τὰς Ἀθηναῖς μόλις μετὰ 145 ἐτη ὁ δῆμος ἐπιτύγγανει τὸ δικαιώματα τοῦ ἐκλέγεσθαι εἰς δια τὰς ἀρχὰς διὰ τοῦ γνωστοῦ ψηφίσματος τοῦ Ἀριστείδου, ἐν Ρώμῃ ἐδέκει νὰ παρελθωτιν ὑπὲρ τὰ 250 ἐτη, ἵνα οἱ πληθεῖοι ἐπιτύγγωσιν ὄλοσχερές τὸ πλεονέκτυμα τοῦτο, περὶ τὰ τελη δια τὰς διόλου τῆς τετάρτης ἐκατονταετηρίδος.

Καὶ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ· ἐν Αθηναις οὐ μόνον δῆμος ἐκτύγατο τὸ τῆς ισοπολίτειας δικαιώματα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς πέμπτης ἐκατονταετηρίδος, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀνέκαθεν ἐπικρατήσαντος ἐνταῦθα τρόπου τῆς κατὰ κεραλήν ψηφοφορίας, διὰ τοῦ περὶ τὰ μέσατάς πέμπτης ἐκατονταετηρίδος εἰσαγγέντος ἐκκλησιαστικοῦ μισθοῦ, ὡς ἐκ τοῦ ὄποιου καὶ οἱ πεντετεροι τῶν πολιτῶν ηδύνατο νὰ παρεμπίσκωνται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ τελευταῖον διὰ τοῦ εἰσχέντος περὶ τὴν ἐκλογὴν πολλῶν ἀργόντων κλήρου,

πρωϊμώτατα επεκράτησε τὸ δημοκρατικὸν αὐτιχεῖον καὶ ἀδιακόλυτον ἡνεύρηθη τὸ τῆς δημαγωγίας στάδιον, τῆς ἐπαγγείστης τὴν παρακμὴν τοῦ ἑσωτερικοῦ πολιτεύματος. Εὐ ρώμῃ τοῦτο δὲν συνέβη σίμη πολὺ βραδύτερον· διότι καὶ μετὰ τὴν ισαπολιτείαν καταρθώθη νὰ διατηρηθῇ ἐν ταῖς λογιτείαις ἐκκλησίαις ἡ ἀνέκαθεν καθιερωθεῖσα ὑπερογή τῶν εὐπορωτέρων περὶ τὰς ἐκλογὰς τῶν ἀρχόντων, καὶ τοι πολλαὶ ἔγένοντο εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐκείνας, προσόντος τοῦ γράφου, τροπολογίαι· καὶ μετὰ τὴν ἐκπτώσιν δὲ τῶν λογιτείων ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν φυλετικῶν, αἵτινες ὑπῆρξαν αἱ δημοτικώτεραι τῆς Ῥώμης ἐκκλησίαι, καταρθώθη πάλιν, διὰ τῆς συμπυκνώσεως ἀπαντοῦσας τοῦ ἀπόρου πλήθους εἰς τὰς τέτσαρας ἀπτυκὰς φυλὰς, νὰ διατηρήσωσι τὴν πλειονόψην αἱ λοιπαὶ, ἐν αἷς ἐπεκράτει τὸ τῶν γαιοκτητῶν πλῆθος (*). Ἐπὶ τέλους δύμως ὀσπρίποτε ναθρά ἡ σώφρων, δικαὶος θέλετε, καὶ ἀν ὑπῆρξεν ἡ τοῦ δημοκρατικοῦ στοιχείου ἐν Ῥώμῃ ἀνάπτυξις, ἐπῆλθον καὶ ἔκει τὰ φυσικὰ αὐτοῦ ἀποτελέσματα. Ότε οἱ Γράχγοι καὶ οἱ διαδοχοὶ αὐτῶν δημιαγγοὶ ἀπήτησαν τὴν παραγώγην τοῦ δικαιώματος τῆς ισαπολιτείας εἰς ἀπαντας τοὺς Ἰταλούς, διε τὸ λεγόμενος συμμαχίας πόλεμος ἐξεβίασεν, ἐν ἀργῇ τῆς πρώτης π. Χ. ἐκπτώσιας τετταρίδος, τὴν τοῦ δικαιώματος τούτου παραγώγην (**), διε τὸ Σουλπίκιος ἀπήτησεν ὥστε οἱ νέοι ἐκεῖνοι πολίται, ἀντὶ ν' ἀποτελέσωσιν ὅκτω νέας φυλᾶς, διατηρούμενης οὕτω τῆς πλειονόψης τῶν ἀρχαίων πολιτῶν εἰς τὰς ἀνέκαθεν αὐτῇ ἀνηκούσιες 35 φυλᾶς, ἀπήτησε, λέγομεν, νὰ δικνευθῶσιν οἱ νέοι πολίται εἰς ἀπάστας τὰς ἀρχαίας ἐκείνας φυλετικὰς ἐκκλησίας, ἐξερράγη τότε καὶ ἐν Ῥώμῃ ἀκάθειτον καὶ ἀκόλαστον τὸ δημοκρατικὸν στοιχεῖον, ὥστε ἐδέησε νὰ περιπταλῇ διατῆς στρατοκρατίας τοῦ Σύλλα καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, καταλυθέντος τεισιτοτρόπως καὶ ἐν Ῥώμῃ τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος.

Ἐπαναλαμβάνομεν λοιπόν, διτὶ ἀμφοτέρων τῶν πόλεων τὸ πολίτευμα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ὠρμήθη σημεῖον, διὰ τῶν αὐτῶν διῆλθε φάσεων καὶ εἰς τὰ αὐτὰ κατήντησεν ἀποτελέσματα, ἔκτος μόνον διτὶ

(*) ἀδιάφορον, ἵνε γνωστὸν, ὅτι τὸ καθ' ἱκάστην φυλὴν φυγοφεροῦν πλῆθος τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας ἐκάστης φυλῆς, ἐμπορεῖται ἵνε μέρος μέρη.

(**) Πολλοὶ τῶν ιστορικῶν κατακρίνουσσαν, ἵνε προσίπομιν, τοὺς Ἀθηναῖς διότι δὲν ἐπέτρεψαν τὸν ισαπολιτείαν εἰς τοὺς συμμάχους η ὑπηκόους. Ἐν τούτοις δέξιον συμπλέσων εἶναι, διτὶ εἰς Ῥομαῖοις δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ισαπολιτείαν εἰπεῖ, ἢ πρὸς ἐπιχειρήσην τὸ πράτος αὐτῶν, ἢ ἀφοῦ ξέρουσαν νὰ παρακμαῖην δηλαδὴ, ἢ πρὸ τῶν μίσους τῆς τετάρτης π. Χ. ἐκπτώσιας τετταρίδος, ἢ πρὶ τὸ τί λπ., κατὰ τὴν πρώτην. Εἴτε τῆς ἀκμῆς δὲν αὐτῶν, καὶ μάλιστα μετὰ τῶν διέτερων λιθίνων πολέμου, φειδολόστατος ἀντιδικούτερος περὶ τὰς τοιωτὰς παραγωρότεις. Ηδυνάμεθα νὰ ἐπιφέρουμεν καὶ ἄλλες τινὰς παραπλέσεις, ἀλλ' ἐνοεῖται διτὶ δὲν γράφουμεν ιστορίαν πλήρη εἰς τὰ κυριώτατα μόνον περιφερεῖσματα ἐνταῦθα τε καὶ καθ' ὅλην τὴν πρηγματείαν, διτὶ συντελοῦσσιν εἰς τὸ νὰ ὑπερβιώσουν ὑπέσον διοφαλμένος ἐπικρατεῖσιν. Μετάτι ιδίᾳ περὶ πολλοῖς περὶ τοῦ ἀληθεύοντος χαρακτήρος τῆς ἐλληνικῆς ἀνάτητος.

τὰ ἀποτελέσματα ἀπέβησαν ἐνταῦθα πρωϊμώτερα ἢ ἐν Ῥώμῃ, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἀρχῶν ὑπῆρξεν ἐνταῦθα ταχυτέρα καὶ πληρεστέρα.

Τοικῦτα ἡ ἀνάλογα ψαινόμενα καὶ ἀποτελέσματα παρίστηται μέχρι τενὸς καὶ ἡ γεωτέρας ιστορία. Ἡ Γαλλία λ. χ., ἐν τῷ διαστάματι τῶν τελευταίων ἑβδομήκοντα ἐνιαυτῶν, ἐπιδιώκουσα ἐν τῷ πολιτεύματι αὐτῆς τὰς αὐτὰς ἀργάς, διτὶ ἡ Ἀγγλία ἐν διαστάματι διακριτῶν ἐνιαυτῶν δὲν πάνει ἐφαρμόζουσα, προέβη δύμως πολὺ τῆς Ἀγγλίας γοργότερον περὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀρχῶν τούτων· καὶ διτὶ, τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ τῆς πρώτης ἐπαναπτάσεως, τὸ δὲ δεύτερον ἀπὸ τοῦ 1848, διτὶ μᾶς ἔφθισεν εἰς τὴν γεωκήν ψηφοφορίαν· ἐνῷ ἡ Ἀγγλία, πολὺ σωφρονίστερον βρίνουσα, οὐ μικρὸν εἰσέστη απέχει τοῦ πελευταίου ἐκείνου τύπου τῆς δημοκρατικῆς ἀναπτύξεως· ἐκ τούτου ἡ μὲν Ἀγγλία σώζει τοὺς δρούς τῆς λειτουργίας ἐλευθερίας, εἰς δὲ τὴν Γαλλίαν κατ' ἀμφοτέρας τὰς προπαρατεθείσας περιστάσεις ἡ δημαγωγία προεκάλεσε κατ' ἀργάς μὲν τὴν στρατοπεδίαν, ἐπειτα δὲ τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν.

Άλλ' ἐπανεργόμεθα εἰς τὸ κύριον ἡμῖν θέμα καὶ ἐπιφέρουμεν, διτὶ ἐν Ἑλλάδι ἡ μοναρχία τοῦ Φιλίππου οὐδὲν ἀλλο ὑπῆρξεν εἰμὴ τὸ φυσικάτατον ἀποτέλεσμα τῆς ὑπερβολῆς πάντα φραγμὸν δημοκρατίας, ἀπαρχαλάκτως καθὼς καὶ ἐν Ῥώμῃ ἡ τοῦ Αύγούστου μοναρχία. Εἶναι ἀληθές διτὶ ὁ Σερ Ερρίκος Βούλουερ, ἐπόμενος κατὰ τοῦτο ταῖς δοξασίαις ἀργκίων τινῶν καὶ νεωτέρων, ὑπολαμβάνει τὸν Φιλίππον ὡς ξένον κατακτητὴν καὶ θεωρεῖ τὸν Ἑλληνισμὸν ὡς ἐκπνεόταντα ἐν Χαιρωνείᾳ. Άλλα περὶ τῆς ἐσφαλμένας τεύττης ἐπόψεως θέλομεν πραγμάτευθη μικρὸν κατωτέρω εὐγερῶς, διτὶ τῶν πραγμάτων αἵτινα, ἀποδεικνύοντες διτὶ ἡ μοναρχία τοῦ Φιλίππου, καὶ πάσαι ἡ παρεπομένη αὐτῇ Μακεδονικὴ ἐποχὴ, οὐδὲν ἀλλο ἢνη ἡ ἐτέρα τις φάσις τοῦ ἀρχαίου ἐλληνισμοῦ.

Ηδη δὲ, ἵνα μὴ διεκδύωμεν τὰς περὶ τούτου τοῦ μέσους τῆς ἐλληνικῆς ιστορίας σκέψεις ἡμῶν, παραδεγμάτων ἐκ προοιμίου ὡς μόνην ἀληθῆ τὴν ἡμετέραν ἐκείνην περὶ τοῦ μακεδονικοῦ ἐλληνισμοῦ ἐποψίαν, παραπλέσεις, διτὶ μεταξὺ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πολιτεύματος καὶ τοῦ τῶν ἀθηναϊκῶν ἀλληλοφορᾶ δὲν ὑπάρχει εἰμὴ διτὶ, ἡ μὲν διωματικὴ μοναρχία προέκυψεν ἀπὸ αὐτῆς ταῖς τῆς πόλεως Ῥώμης, ἡ δὲ ἐλληνικὴ, ἀπὸ ἐτίρας χώρας· τοῦτο δὲ ἔνεκα ἰδιάζοντός τυνος χωρακτήρος τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς καὶ ιστορίας, διτὶς βεβαίως δὲν μαρτυρεῖ κατὰ τῆς κυβερνητικῆς ἴκανότητος τοῦ ζήνους τούτου. Γνωστὴ εἶναι ἡ αὐτοτελής δύναμις καὶ γνωστὸς ὁ αὐθύπαρκτος χωρακτήρος τῶν ἐλληνιδῶν πόλεων καὶ γωνῶν· ἐκάστη δο μόνον εἶχε βεβύτετον τῆς αὐτονομίας; τὸ αἰσθητό καὶ ἐπιτιμος ἢν διὰ πάσης θυσίας νὰ ὑπερβολῆσῃ τοῦτη ἐπεργάσεις, ἀλλ' οἱ εἰς ἐκάστην σχεδὸν ἐξ αὐτῶν προκύψαντες νομοθέται, σοφοί, ποιηταί, λογογράφοι, βήτορες, ἀριστοτέχναι, στρατηγοί, ἀποδεικνύοντες διτὶ ἀπανταχοῦ σχεδὸν ὑπῆρχε τοσαύτη

τίθικαν στοιχείων περιουσία, ώστε σφόδρα δυσεπί-
τευκτος μάπιθανεν ή τῆς προσωπικότητος, αύτως
εἰπεῖν, αὐτῶν ἀρχίσεις. Τὸ δὲ γεγονός τοῦτο, διπερ
τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν θεματικήν τοῦ ἐλ-
ληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀνάπτυξιν, μαρτυρεῖ ἀφ' ἑτέ-
ρου τὴν ἔξαιρετον τῶν Ἀθηναίων κυβερνητικήν καὶ
πολιτικὴν δεξιότητα, οἵτινες, καὶ τοις ἔγοντας πρὸς
τοικύτας δυσκαταγωνίστους δικάδας νὰ πολιτευθῶ-
σι, κατώρθωσαν οὐδὲν ἡττον νὰ ὑπαγγέγωσιν αὐτάς
ἐπὶ μίαν περίπου ἐκκτινταστηρίδα ὑπὸ τὸ κράτος
αὐτῶν. Ή Ῥώμη πρὸς οὐδεμίαν τοικύτην ὑπερβο-
λικὴν δυσγέρειαν εἶγε ν' ἀγτιπαλαίσῃ· οἱ Ἐτροῦ-
ποι, οἱ Λατῖνοι καὶ τὰ Σαμνιτικὰ φύλα, πγωνί-
σθησαν μὲν γενναῖοις κατὰ τῶν ἡγεμονικῶν αὐτῆς
ἀξιώσεων, ἀλλὰ διαμασθέντες ἐν τοῖς πεδίοις τῆς
μάχης, ἐπεισαν μετ' ὀλίγον κατεξανιστάμενοι κατὰ
τῆς κυριόρχου πόλεως, διότι δὲν πειστήσαν τὰ ἀ-
πειρα ἐκεῖνα τίθικα στοιχεῖα, τὰ ὅποῖα δὲν ἔξαφα-
νίζονται διὰ τῆς πολεμικῆς ὑπεροχῆς, καὶ τὰ ὅποῖα
ἀκαταπαύστως ὑπέτρεψεν ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς πό-
λεσι τὸ τῆς αὐτονομίας αἰσθημα. Ήν ἀλλοις λέ-
ζετι, τὸ ἔργον τῆς Ῥώμης ὑπῆρξε πολὺ εὐγερέ-
στερον τοῦ τῶν Ἀθηναίων ἔργου. Ή δὲ μεγάλη ἐ-
κεῖνη τῶν δυνάμεων τοῦ ἐλληνισμοῦ ποικιλία ἀμα
καὶ ἀνάπτυξις ἔξηγει καὶ τὴν κατὰ διαφόρους χώ-
ρας ιδιαίζουσαν ἐπικράτητιν ἐκάστου τῶν κυριωτά-
των στοιχείων παντὸς εὐρωπαϊκοῦ πολιτισματος,
ἔξηγει πῶς ἐν Ἀθηναίς μὲν ἐπεκράτησε καὶ ἔκμασεν
ἰδίως τὸ δημοκρατικὸν στοιχεῖον, ἐν Σπάρτῃ δὲ τὸ
ἀριστοκρατικόν, ἐν Μακεδονίᾳ δὲ τὸ μοναρχικόν·
καὶ πᾶς, καθότον ἕκάτερον τῶν στοιχείων τούτων
ἀνεδίκνυτο δεξιώτερον καὶ πρὸς τὰς περιστάσεις
προσφορώτερον, η ἡγεμονία περιήργυτο η εἰς τοὺς
Ἀθηναίους, η εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, η εἰς τοὺς Μα-
κεδόνας· ἐνῷ ἐν Ἰταλίᾳ, δῆν η αὐτὴ ποικιλία εξ-
ίσου δὲν ἐπεκράτησεν, ἀπαντα τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα
ἡδύντημασαν νὰ συμβιώσωσιν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ
πόλει, καὶ ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀλληλοδιαιδόχως προέ-
κυψεν η τε ἀριστοκρατική καὶ η δημοκρατική καὶ
η μοναρχική τῆς Ἰταλίας ἡγεμονία.

Ηδυνάμενα εἰς ταῦτα νὰ προσθίσσωμεν ὅτι, περὶ¹
τῆς κυβερνητικῆς ἴκανότητος τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους
δύμιλούντες δὲν ἐπρεπε νὰ ληπτούντωμεν καὶ ὅτι
τὸ ἔθνος τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πολιτον ἐπιχειρήσαν νὰ
δώσῃ μορφὴν ἐνότητος καὶ πειθαρχίας εἰς τὰ ποι-
κιλὰ στοιχεῖα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ωστε
ἀπόρον δὲν εἴναι ἂν κατὰ τοῦτο ἐφάνη ὑποδεόστε-
ρον μέχρι τινὸς τῆς Ῥώμης, διότι ἀπὸ οὐδενὸς εἰ-
γε νὰ ὠφεληθῇ προηγουμένου πειθάματος· η δὲ
Ῥώμη ἔξι ἐναντίας ὠφεληθῇ τὰ μέγιστα ἀπὸ τῶν
νομοθετικῶν, τῶν πολιτικῶν, τῶν στρατιωτικῶν
θεσμῶν τῆς Ἑλλάδος. Παρεκτός τούτου, ο ἐλληνι-
σμὸς δὲν ὑπῆρξεν ο τελευταῖος τύπος τοῦ ἀρχαίου
πολιτισμοῦ· κατόπιν αὐτοῦ ἐπῆλθεν ο Ῥωμαϊσμός,
ὅστις, βραδύτερον ἀκμάστας καὶ διοσχερεστέρας σώ-
ζων τὰς δυνάμεις ἐπὶ τῆς παρακμῆς τοῦ ἐλληνι-
σμοῦ, κατέβαλεν αὐτὸν φυσικῷ τῷ λόγῳ. Κατό-
πιν δὲ τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ οὐδὲν ἐπῆλθεν ἐν τῇ ἀρχαιό-

τητὶ ἔτερον πεποιητισμένον κράτος, ἀλλὰ η ἄρ-
ρεθμος καὶ ἀπαίδευτος καὶ μακρής βασιλεύστηκε τὸν
Γερμανικὸν καὶ ἄλλων φύλων τῆς ἁπάτου· δι' ὃ,
κατὰ τὰ τελευταῖα ποντακόσια καὶ μάλιστα τρια-
κόσια ἦτη, τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος δὲν παρέτεινε τὸν
ὑπαρξίαν αὐτοῦ ἔνεκα ἔξαιρετου τινὸς κυβερνητικῆς
καὶ πλειστῆς δεξιότητος, ἀλλὰ διάτε οὐδετείς ὑπῆρ-
χεν ο ἐγκατέλλος αὐτοῦ ἀντίτυπος.

Άλλ' η ἀνάπονης τῶν ζητημάτων τούτων δὲν
ήθελεν εἶναι ίσως οἰκεία εἰς τὴν πρόγειρον ταύτην
πραγμάτειαν, οὔτεν καὶ μεταβαίνομεν ἀμέσως εἰς τὸν
τετύπωσιν τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρος τοῦ μακεδονι-
κοῦ ἐλληνισμοῦ καὶ τῆς κυβερνητικῆς δεξιότητος
ἢ ἀνέδειξε τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος κατὰ τὴν δευτέραν
ταύτην περίοδον τῆς Ιστορίας αὐτοῦ.

Π ο δοξατία, ὅτι ο Φελιππος δὲν ἦτον Ἑλλην ἀλλὰ
βάρβαρος κατακτητής, προέκυψεν ἀπὸ τῆς γνωστῆς
ἀντιπολιτευσεως καὶ τῶν περιβοήτων κατ' αὐτοῦ
ἄρδιν τοῦ Δημοσθένους· ὅμολογούμεν δὲ διὰ τὸν ὑ-
πῆρξέ ποτε πλάνη πυργωστή, ἢτον η πλάνη αὕτη
ἢ παρηγάγε τὸ πολίτευμα καὶ τὸ φρόνημα τοῦ ἀν-
θρώπου ἐκείνου, διστις δύναται νὰ ὀνομασθῇ ο κατ'
ἔξογὴν ἀνθρωπος· διότι περὶ οὐδενὶ ἀλλων ἐπὶ γῆς
προηγήθη εἰς τοσαύτην ἐντέλειαν καὶ δύναμιν τῷ
θειότατον τῶν διόρων τῶν ἐπιτραπέντων ἥμιν ὑπὸ²
τῆς θείας προνοίας. Άλλ' ἐπὶ τέλους τὰ πράγματα
ἔπειτες νὰ διακοίνωσι τοὺς ὄρθιαλμούς τῶν Ιστορι-
κῶν, καὶ εἰς τῶν πραγμάτων τούτων τινά. τὰ χ-
ρακτηριστικάτατα, θέλομεν ἐπιστήσει ἐνταῦθα τὸν
προσογήν.

Δὲν θέλομεν τιθόντι ἀντιτάξει εἰς τὸν Δημοσθένη
τὸν Ισοκράτην, διστις ἐπὶ τοσοῦτον δὲν ἔθεωρε τὸν
Φελιππον βάρβαρον, ωστε δὲν ἐπεισα παρανόν αὐ-
τῷ νὰ διακλαῖῃ τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τὰς μεγάλας,
πρὸς ἐκυτάς στασιαζόντας, καὶ ἡγεμών αὐτῶν ἀνα-
δεικνύμενος, νὰ στρατεύῃ κατὰ Περσῶν, ἵνα τὸν
Ἐλλάδα μεγάλην ἐκ μακρᾶς ποιήσῃ· καὶ τοι περὶ³
Ισοκράτους κατὰ τὴν χρηστότητα καὶ τὴν πρὸς τὸν
πατρίδα ἀγάπην καὶ οὐδὲν ἀναδειγμέντος ὑποδε-
στέρου τοῦ Δημοσθένους, πολλοὺς δὲ ἔχοντος καὶ ἀ-
γαθοὺς τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας πρὸς αὐτὸν πολί-
τας ἐν Ἀθηναῖς.

Δὲν θέλομεν ἀναιρέσαι τὰς δοξατίας τοῦ Δημο-
σθένους οὐδὲ διὰ τῆς αἰγιομημονεύτου κρίσεως τοῦ
Ιστορικοῦ Πολυβίου, διστις, μετὰ διακόσια περίπου
γράφων ἐτη, καὶ ἐν πλήρει ὥν τῶν πραγμάτων
γνώσει, καὶ μηδὲμιαν ἔγων βεβχίας ιδιαίζουσαν πρὸς
τοὺς Μακεδόνας συμπαθεῖαν, ἀφοῦ κατευθύνθη τοῦ
Δημοσθένους, διότι εἰκῇ καὶ ἀκρίτως τοὺς ἐπιφανε-
στάτους τῶν Ἑλλήνων προδότας ὠνόμασεν, αὐτοῖς
λέζεσιν ἐπιφέρει.

Ε ο δέ, πάντα μετρῶν πρὸς τὸ τῆς ἰδίας πατρί-
δος συμφέρον, καὶ πάντας ἡγούμενος δεῖν τοὺς
Ἑλληνας απαντέπειν πρὸς Ἀθηναίους, εἰ δὲ μή, προ-
δότας αποκαλεῖν, ἀγνοεῖν μοι δοκεῖ καὶ πολὺ πα-
ραπαίειν τῆς ἀληθείας. Ο πεποίηκε Δημοσθένης ἀλ-
λως τε δη, καὶ τῶν συμβάντων τότε τοῖς Ἑλλησιν
οὐ Δημοσθένει μεμχριτρηκότων, διτι κακῶς πρού-

νοῦθη τοῖς μέλλοντας, ἀλλ' Εὐκχεπιδός, καὶ θερωύμω, καὶ Κερουδᾶς καὶ τοῖς Φιλιάδοις παισίν. Ἀθηναίοις μὲν γὰρ τῆς πρὸς Φίλιππον ἀντιπεριγγωγῆς τὸ τέλος ἀπέβη, τὸ πεῖραν λαβεῖν τῶν μυγίστων συμπτωμάτων, πταίσαντι τῇ μάχῃ περὶ Χαιρώνειων εἰδὲ μὴ διὰ τὴν τοῦ βασιλέως μεγαλοψυχίαν καὶ φιλοδοξίαν, καὶ παρέρωτέρω τὰ τῆς ἀτυχίας ἀν αὐτοῖς προϊόντη διὰ τὴν Δημοσθένους πολιτείαν. Διὸ δὲ τοὺς προειρημένους ἄνδρας, κοινῇ μὲν ἀρκάσι καὶ Μεσσηνίας ἀπὸ Λακεδαιμονίων ἀσφάλεια καὶ ὁρατώντη παρεσκευάσθη κατ' ιδίαν δὲ ταῖς αὐτῶν πατρίσι πολλά καὶ λυσιτελῆ συνεξικαλούθησε. ο

Δέν θέλομεν ιστορήσει οὐδὲ τὸν τρύπαν καθ' ὃν δὲ τε Φίλιππος, ὅ τε Ἀλεξανδρος, οὗτος καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν Θηρῶν καὶ μετ' αὐτῶν, ἐπεζήτησαν καὶ Ἑλαῖον ἐν Κορίνθῳ τὴν τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν, πολιτευθέντες οὐγὶ βεβαίως ὡς ξένοι καὶ βάρβαροι κατακτηταί, ἀλλὰ ἀπλῶς σφραγίγοι αιτοκράτορες κατὰ Περσῶν ἀναδειγθέντες, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ ἑλευθέρους καὶ αὐτούργους; τοὺς Ἑλληνας ἀνακηρύξαντες, καὶ καθόλου εἰπεῖν, ὅμοιότατα μὲν τῷ Αὐγούστῳ πράξαντες, τῇ δὲ αἰγαίᾳ πλειότερον καὶ αὐτῶν τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ αὐτῶν τῶν Ἀθηναίων σεβασθέντες τὰ τῶν συμμαχίδων πόλεων δίκαια.

Δέν θέλομεν ἀναμνήσει καὶ πῶς ὁ Ἀλεξανδρος ἀνήγγειλεν εἰς τὸν κόσμον τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐν Γρανικῷ μεγάλην νίκην, διακηρύξας δὲ αὐτὸς καὶ οἱ Ἐλληνες ἔστησαν τὸ ἔνδοξον ἐκεῖνα τρόπαιον, οὐδὲ καθ' ὅλην τὴν μετέπειτα αὐτοῦ μακράν στρατείαν πάντας ἔζων δείποτε διὰ τοῦ στόματος εὖ καὶ τὸν Ἐλληνονταρικὸν καὶ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἐλληνοντων, καὶ τὰ κοινῇ διέξαρτα τοῖς Ἐλληνοις.

Δέν θέλομεν ἀναφέρει δὲ πᾶσαι αἱ ἀναριθμητοὶ πόλεις διατάξεις ὅ τε Ἀλεξανδρος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἔκτισαν ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῶν ὥγθων τοῦ ἴνδου ποταμοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν πρὸ τὴν Κασπίαν χωρῶν μέχρι τῆς Λιθιοπίας, ἐλαῖον σύστημα πολιτειῶν ἐν τῷ Ἐλληνικῷ τρόπῳ, βιοντάς ἔχουσαι καὶ ὅμιλους, καὶ φυλάς, καὶ Γερουσίας, καὶ ἐπικλήτους, καὶ ἀργοντας, καὶ ἐκκλησίας, καὶ πᾶν ὅ, τι ἰδιαίτερα διέκρινε τὸν ἑλληνικὸν βίον καὶ τὸ ἑλληνικὰ γένη καὶ ἔθνα.

Δέν θέλομεν ἐνι λόγῳ ἐπαναλάβει ἐνταῦθα τὴν δικῆν ιστορίαν τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολήν, δέστι τῆς γλώσσας, τῆς διοικήσεως, τῆς τέχνης, τῆς φιλολογίας, ὅλων ἐν γένει ἐκείνων τῶν διεκριτικῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ χαρακτήρων, οὕτως, εἰ καὶ οὐσιωδῶς τροπολογηθέντες διὰ τὴν κατακτήσεως καὶ τοῦ μοναρχικοῦ στοιχείου, δὲν ἐπιχειροῦντες διὰ τοῦ γεωπονικοῦ, μετ' οὐ πολὺ μὲν συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ γεωπονικοῦ, καὶ περὶ αὐτοῦ πάλιν μέχρι τινὸς τροπολογηθέντες, ἐμετέλον καὶ εἰς τρίτον νὰ διαλέμψωσι μέγα κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν σταδιον κατὰ τὸν μέσον αἰώνα (*).

(*) Τὸν ἀληθῆ χαρακτήρα τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολήν, ἐπραγματεύθη τότε ἐν γένοι μὲν, ἀλλ' ἐν ἔκτασει ὑπερούσιᾳ, διὰ τοῦ πολεμικοῦ λόγου ἢν πέμψαν ἀπότητας ἐν τῷ Πανικοπειακῷ κατεγγέρισαν δὲ ἐν τῷ φύλλῳ 83 τοῦ Ἐλληνος.

Ἄλλ' ὃ τι μάλιστα περίστηκεν ἡμῖν τὸν ἀληθῆ χαρακτήρα τοῦ μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ, εἶναι αὐτὴ ἡ γνώμη τῶν ἐγχωρίων τῆς Ἀσίας λαῶν, δισὶ τὴλέσιν πρὸς αὐτὸν εἰς ἀμεσον συνάφειαν καὶ Ἑλαῖον πεῖραν τῶν πρακτικωτέρων αὐτοῦ ἐνεργειῶν. Τὰ ἔθνη ταῦτα οὔτε τίδύναντο, οὔτε θύμελον ν' ἀπατηθῶσιν· ἐάν ὁ γέος ἐκεῖνος βίος, διὸ εἶδον εἰπαγθέντα καὶ ἐπικρατήσαντα εἰς τὰς γάρκας αὐτῶν, δεν ἦτον ἑλληνικός, ἀν τίδύνατο ν' ἀποδοθῆεις αὐτὸν ἔτερόν τι δινομα, μακεδονικόν, η ἄλλο, θύμελον βεβαίως μεταγειρισθῆ τὸ δινομα τοῦτο· ὥστε ἡ μαρτυρία αὐτῶν εἶναι, καθ' ἡμᾶς, τὴν ἀσφαλεστέρα περὶ τῆς νέας καταστάσεως τῶν πραγμάτων τῆς ἐπελθούσης εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ τοῦ Ἀλεξανδροῦ καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Κατ' εὐτυχίαν, ἔγομεν μίκην τινὰ πρὸ πάντων τοιαύτην μαρτυρίαν γνησιωτάτην, ἵνα μαρτυρίσητον, ἀγαντιθρήτον. Γνωστὴ εἶναι ἡ μακρὰ τοῦ ἑβραϊκοῦ ἔθνους κατὰ τῶν Σελευκιδῶν πάλη ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων. Διαρκούσης τῆς πάλης ταύτης, οἱ Ιουδαῖοι· Ἑλαῖον, φυτεύω τῷ λόγῳ, πολλάκις αφορμὴν νὰ δηλώσωσι τὰ αἰσθήματα αὐτῶν καὶ τὰς δοξασίας περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Σελευκιδικοῦ κράτους πρὸς δὲ ἀντηγονίζοντο. Καὶ σημειωτέον ὅτι δὲν πρόκειται ἐνταῦθα ν' ἀναφέρωμεν τὴν περὶ τούτου γνώμην τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ κατὰ συγγραφεῖς Ἑλληνας, η κατὰ συγγραφεῖς Ιουδαίους μέν, ἐξελληνισθέντας δέ, ἀλλὰ κατ' αὐτὰς τὰς ιερὰς τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ βίστους, ἐν αἷς ὑποτυποῦται τὸ ἐγγάριον, τὸ ιθαγενές, τὸ ἀληθῶς θνικὸν τοῦ λαοῦ ἐκείνου φρόνημα. Ιδωμεν λοιπὸν πέντε θίσεωρουν αὐτοῖς οἱ Μακκαβαῖοι, οἱ κυριώτατοι τῶν Σελευκιδῶν ἀντίπαλοι, τὸν χαρακτήρα λαοῦ τοῦ βίου τοῦ ιούδαιος ἐκείνου. Εν Μακκαβαίον Β', κεφαλαίῳ τῷ, ἀφοῦ ιστορεῖται ἡ νόθευσις τῆς ἀρχιερωσύνης ἦν ἐπεγγίρησεν ίδσων ὁ ἀδελφὸς Ὄνιος, καὶ ἡ δωροδοκία ἦν οὗτος ἐπράξει πρὸς βασιλέα Ἀντίοχον τὸν προπαγορεύθεντα Ἐπιφανῆ, ἵνα λάβῃ τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ καὶ τὴν κύρωσιν, ἐπιφέρεται·

ε ἐπινεύσαντος δὲ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ἀρχῆς χρατίσας, εὐθέως πρὸς τὸν Ἐλληνικὸν χαρακτήρα τοὺς ὄμοφύλους μετέστησε. Καὶ τὰ κείμενα τοῖς Ιουδαίοις φιλάνθρωπα βασιλικά... παρώσατο καὶ τὰς μὲν νομίμους καταλόγους πολιτείας, παρανόμους εθιτικοὺς ἐκαίνιζεν. Ασφένως γάρ οὐπ' αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν γυμνάσιον καθιδρύεσε, καὶ τοὺς κρατίστους τῶν ἐφήβων ὑποτάσσων ὑπὸ πέτασον πῆγαγεν. Ήν δ' οὗτος ἀκμῇ τις τοῦ Ἐλληνισμοῦ, καὶ πρότιστος ἀλλοφυλισμοῦ διὰ τὴν τοῦ ἀσεδοῦς καὶ οὐκ ἀρχιερέως ίδσων ἀναγγείλειν, ὥστε μπήτε περὶ τὰς τοῦ θυσιαστηρίου λειτουργίας προθύμους εἶναι τοὺς ιερεῖς, ἀλλὰ τοῦ μὲν γκοῦ καταφρονοῦντες καὶ τῶν θυσιῶν ἀμελοῦντες, ἐσπειδόν μετέχειν τῆς ἐν παλαιστρᾷ παρανόμου χορηγίας, μετὰ τὴν τοῦ δίσκου πρόσκλησιν. Καὶ τὰς μὲν πατριώτικας τιμὰς ἐν οὐδενὶ τιθέμενοι, τὰς δὲ Ἐλληνικὰς δόξας καλλιστας τιθούμενοι, κλπ. *

Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ Β' τῶν Μακκαβαίων, κεφ. διηγητικούσιν·

α Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἔξαπέστειλεν ὁ βασιλεὺς γέροντα Ἀθηναῖον, ἀναγκάζειν τοὺς Ιουδαιούς μεταβαίνειν ἀπὸ τῶν πατρίων νόμων, καὶ τοῖς τοῦ θεοῦ νόμοις μὴ πολιτεύεσθαι. Μολῦναι δὲ καὶ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεών, καὶ προσονομάσαι Διὸς Ὀλυμπίου, καὶ τὸν ἐν Γαρζεῖν, καθὼς ἐπύγχανον εἰ τότον οἰκουμένης, Διὸς ζενίου. . . . Τίρισμα δὲ ἔξεπτεν εἰς τὰς ἀστυγείτορας ἐλληνίδας πόλεις, Πτολεμαίου ὑποθεμένου τὴν αὐτὴν ἀγωγὴν κατὰ τῶν Ιουδαιῶν ἀγειν καὶ σπλαγχνίζειν τοὺς δὲ μὴ προσιρουμένους μεταβαίνειν ἐπὶ τὰ ἐλληνικὰ κατασφάζειν· παρὰν οὖν ὅρᾳν τὴν ἐνεστῶσαν τελαιπωρίαν.

Καὶ κατωτέρῳ ἐν Μακκαβ. B'. κεφ. Ι ή ω λέγεται περὶ Δυσίου τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ βασιλέως, δτι·

« Συναθροίσας περὶ τὰς ὄπτας μυριαδαῖς καὶ τὴν ἵππον ἀπασαν παρεγίνετο ἐπὶ τοὺς Ιουδαιούς, λογιζόμενος τὴν μὲν πόλιν "Ἐλληστι" οἰκητήριον ποιῆσαι, τὸ δὲ ἱερὸν ἀργυρολόγητον, πρετὴν δὲ κατὰ ἕτος τὴν ἀρχιερωσύνην ποιήσαιν.

Οὐρανὸς ἐν τῷ Μακκαβαίων A'. κεφ. Βω, λόγου γινομένου περὶ τῆς ἐκτρατείχες τοῦ βασιλέως Αὐτούχου κατὰ τῆς Ἐληνιατίδος, ἐπιφέρεται δτι·

« Τὸ ιερὸν τὸ ἐν αὐτῇ πλούσιον σφόδρα, καὶ ἐκεῖ καλλιμάρτα γρυπᾶ καὶ θύρακες καὶ ὅπλα, ἢ κατέλιπεν ἐκεῖ ἀλεξανδρὸς ὁ τοῦ Φιλίππου, ὁ βασιλεὺς ὁ Μακεδών, δε ἐθασίλευσεν ἐν τοῖς Ἐλληστοῖς.

Καὶ κατωτέρῳ ὅμοιως ἐν Μακκαβαίων A', κεφ. Βω ἀναγινώσκομεν, δτι·

« Ἐπέλεξεν Ἰούδας τὸν Εὐπόλεμον, υἱὸν Ἰωάννου τοῦ Ἀκκιῶς, καὶ ἰάσοντα υἱὸν Ἐλεαζάρου, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς Ρώμην στῆσαι αὐτοῖς φιλίαν καὶ συμμαχίαν, καὶ τοῦ ἀρχι τὸν Κυρὸν ἀπ' αὐτῶν, δτι εἶδον τὸν βασιλεὺα τῷ Ἐλλήστρῳ, καταδουλουμένους τὸν Ἱερεῖλη δουλεῖαν, κλπ. κλπ. ο

Ιελέπομεν λοιπὸν τοὺς Ιουδαιούς, οἵτινες καθ' ἐκάστην εἶχον σχέσιν πρὸς τὴν τῶν Σελευκιδῶν βασιλείαν, καὶ πρὸς τὸν στρατὸν αὐτῆς, καὶ πρὸς τοὺς ἀρχοντας αὐτῆς, ἀκαταπαύστως περὶ βασιλείας Ἐλλήστρων βιλοῦντας, καὶ μετάθεσιν εἰς τὰ Ἐλληνικὰ καὶ μεταβαίνειν ἐπὶ τὰ Ἐλληνικὰ λέγοντας, καὶ Ἐλληνικὸν χαρακτῆρα, καὶ Ἐλληνισμόν, καὶ Ἐλληνικὰς δόξας καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀναφέροντας, οὐδέποτε δὲ περὶ μακεδονισμοῦ τινας διμολοῦτες· ὥστε τὴν αἰτηθεῖται γελοῖον ὄπωσον φαίνεται μετὰ διηγέλαια ἔτη, προσεργόμενοι τινες εἰς μέσον, νὰ ἀξιῶσιν δτι δχι! ἐξτίνο διεράπταν ἡ σύγχρονος ἀπογῆ, καὶ ἀργοντας καὶ ἀργόμενοι, ὡς ἐλληνισμὸν εθεώρουν, δὲν ἦτον ἐλληνισμὸς, ἄλλο ἔτερόν τι, σχιμερον ἐν τοῖς ταμείοις τῶν ιστορικῶν ἐπινοούμενον καὶ ἀναπλαττόμενον. Βεβαίως ὁ ἀνατολικὸς οὗτος ἐλληνισμὸς δὲν ἦτον ὁ ἐλληνισμὸς τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Σωκράτους· ἄλλα, καθὼς πολλάκις εἴπομεν, τὸ αὐτὸς ἔθνος δύναται κατὰ διαφόρους ἀπογάς νὰ ἐκπλήρωται ἐντολας διαφόρους, καὶ διὰ ποικίλων τρόπων νὰ ἐπιδιώκῃ διαφόρους αισθούς. Εκ τούτου δὲν ἔπειται δτι ἀποδάλλεται τὸν θερετικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα. : Μήπως ὁ ἐπὶ Αύγουστου, μήπως

ὁ ἐπὶ Οὔεσπασιανοῦ καὶ Τίτου, καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Κωνσταντίνου ῥωμαϊσμός, δέστιν ὁ ῥωμαϊκὸς βίος καὶ τὸ ῥωμαϊκὸν πολίτευμα, ἵσαν ἔτι τῶν χρόνων ἐκείνων δτι ἦτον ὁ ῥωμαϊσμὸς ἐπὶ Λικινίου Στόλωνος καὶ ἐπὶ Γράχγων; Ἀλλοιώσεις τοιαύτας ἡ ἀναλόγους παρίστησι καὶ ἡ νεωτέρα ἴστορια· ἄλλα περιοριζόμενοι εἰς τοὺς θραυστέρους γεόντους, καὶ ίδιως εἰς τὰ ἐλληνικὰ πράγματα, ἐρωτῶμεν τὸ ἔξῆς τοῦτο? : Ἐδώ οἱ Μακεδόνες τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν διαδόχων πέντε, καὶ τοι τὴν ἐλληνικὴν ὄκιλοῦντες καὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια συγκαθούσόμενοι, καὶ τῶν ἐλληνικῶν συνεδρίων προεδρεύοντες, καὶ τὸν ἐλληνισμὸν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ διαδόντες, δὲν ἦσαν οὐδὲν ἦττον Ἕλληνες, διότι οὔτε συγγραφεῖς, οὔτε ποικτάς, οὔτε τεχνίτας ἀνέδειξαν, οὔτε τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα ἡσπάσθησαν, ἐρωτῶμεν ἂν οἱ Σπαρτιέται ἦσαν Ἕλληνες, Ἕλληνες οἵους ἐνός αὐτοὺς ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Σωκράτης; Ήντας ἐννοήσαμεν ἐκ τοῦ προχείρου τὴν θερετικὸν διαφορὰν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τοῦ ἐλληνισμοῦ τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ τῶν Αθηνῶν ἐλληνισμοῦ, ἀρκεῖ νὰ φαντασθῶμεν δποίκ τις ἔννοια καὶ θύλες σγηματισθῆ περὶ τοῦ ἀρχαίου, περὶ τοῦ πρώτου ἐλληνισμοῦ, ἐάν ἔλειπεν ἡ τῶν Αθηνῶν πόλις, ἔλειπον τὰ καλλιτεχνήματα τοῦ Φειδίου, τὰ ἀριστοργήματα τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Πλάτωνος, αἱ τραγῳδίαι τοῦ Εύριπίδου, τὰ πολιτεύματα τοῦ Περικλέους, καὶ πάντα δσα, ἐν τῇ δαιμονίῳ ταύτη πόλει ἴδιας παραγγέλντα, εὐλόγως θεωροῦνται ὡς ὁ ἐντελέστερος καὶ εὐγενέστερος τύπος τοῦ ἀρχαίου ἐλληνισμοῦ, ὑπαλείπετο δὲ ἡ Σπάρτη μόνη μετὸ τοῦ ὄλιγαρχιοῦ καὶ ἀπαιδεύτου αὐτῆς πολιτεύματος; Εάν λοιπόν, λαμβάνοντες τὸν μακεδονισμὸν κατ' έδιαν καὶ ἀφορῶντες εἰς μάνας τὰς πρὸς τὸν ἐν Αθηναῖς ἐλληνισμὸν αὐτοῦ διαφορὰς, ἀμφισβητήσωμεν τὸν ἐλληνισμὸν τοῦ πρώτου, δὲν βλέπω διατί, λαμβάνοντες τὸν ἐν Σπάρτη ἐλληνισμὸν καὶ παρατηροῦντες τὰς ἐπίστης οὔσιαδεις αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν Αθηναῖς διαφοράς, διατί νὰ μὴν ἀμφισβητήσωμεν καὶ τὸν τῆς Σπάρτης ἐλληνισμὸν, ἵνα μὴ τι εἴπωμεν περὶ Λακαδίας, καὶ Ακρωνίας, καὶ Αιτωλίας καὶ πλείστων ἄλλων ἐλληνικῶν χωρῶν, ὃν τὰ πολιτεύματα καὶ τὰ ἥθη πολὺ ἀπέχουσι βεβαίως τοῦ νὰ δίδωσιν ἡμῖν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐν Αθηναῖς ἐλληνισμοῦ.

Άλλα τὰ ἔθνη δὲν κρίνονται τοιωτοτρόπως ἐν μονομερείς, ἀλλ' ἐκ τοῦ συνδου αὐτῶν καὶ καθίσας ἡ τραγεῖς καὶ ἀριστοκρατικὴ Σπάρτη ἀπετάλει οὔσιαδεις στοιχείον τοῦ δλου ἀρχαίου ἐλληνισμοῦ βίου, ούτως ἡ μοναρχικὴ καὶ κατεκτιτικὴ Μακεδονία ὑπῆρξεν οὐδὲν ἦττον τὸ ἀπαρατταν αὐτοῦ συμπλήρωμα. Οἱ Δημοσθένης, κρίνων τὰ πράγματα ἐκ τῆς στενῆς περιουπῆς τῆς τῶν Αθηνῶν πόλεως καὶ υπὸ τὴν ἐπιρρόην τῆς τοπικῆς αὐτοῦ φιλοπατρίας, ήδύνατο νὰ μὴν κατανοῇ τοῦτο ἄλλοις τοὺς νεωτέρους τοὺς ἔχοντας ὑπόψιν τὴν διληπτικήν, δὲν είναι ἐπιτετραμμένον νὰ τυρλώττωσιν ἐπὶ τασσοῦτον, ὥστε

νὰ θεωρῶσι τὸ μακεδονικὸν στοιχεῖον ὡς ξένον, καὶ βάρβαρον, περὶ ἄλλοτρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τοποθέσαμεν τῷόντι ὅποια τις ἥθελεν ἀποθῆναι τύχην αὐτῇ, οὖν δὲν ἐπέργυστο ἡ μακεδονικὴ ἡγεμονία· αἱ δυνάμεις τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης, τῶν Θηρίων εἰχον ἔξαντληθῆναι τοποῦτον, ὥστε οὐδεμίᾳ τῶν πόλεων τούτων ἥδυνατο πλέον νὰ δύσῃ πρόσγηματι ἐνότητος εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἡ ἡθικὴ, ἡ πολιτικὴ, καὶ κοινωνικὴ ὀντοργία, ἡ ἐπικρατέουσα ἐπὶ τοῦ ιεροῦ πολέμου, ἀπέδειξε τοῦτο τρανότατα. Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ήτελε βεβαίως ἔξακολουθήσαι τοπάρχον, αὐλὰ καταναλισκόμενον περὶ μικρούς τενες ἐμφύλιους ἀγῶνας μέγρις οὖν, ἐπελθόντος μὲν τοῦ ρωμαϊσμοῦ, τάχιστα ἥθελεν ὑποκύψει εἰς αὐτὸν, ἐπελθόντος δὲ βραδύτερον καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν βαρβάρων ἔθνῶν, ὀλοցυρώδες ἴστοις ἥθελεν ἀποβάλει τὴν αὐτοτελῆ αὐτοῦ ὑπαρξίαν, δῆλως ἡδη ἐκ τῶν προτιγουμένων ἔξαντληθεῖσαν καὶ ἐν τῷ στενῷ τούτῳ γάρῳ περιωρισμένην. Διὰ δὲ τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας νέον μέγα τίνεωχθη εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στάδιον· καὶ διεδοθῆ μὲν ὁ ἐλληνισμός, μέγρι τῶν περιόδων τῆς Ἰνδικῆς, καὶ τῆς Κασπίας, καὶ τῆς Αἰθιοπίας, παρεπενάσθη δὲ ἡ σύγχρονεις αὐτοῦ μετὰ τοῦ γριςτιανισμοῦ. κατωρθώθη δὲ ὁ ἐξελληνισμὸς σύμπαντος τοῦ ἀνατολικοῦ φωματικοῦ κράτους, συνεπληρώθη δὲ καὶ ἐπαγιώθη τὸ ἐλληνικὸν στοιχεῖον οὐδὲν δῆλη τὴν Ἀνατολὴν ἐπὶ τοποῦτον, ὥστε ἀργοὶ τοῦδε ἀποτελεῖ τὴν κυριωτάτην κατὰ τὰς εὑρείας ταῦτας χώρας ἐθνότητα.

Ἡ μακεδονικὴ ἀρχὴ ἡγεμονία τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ οὔτε βάρβαρος ὑπάρχειν, οὔτε ξένη, ἀλλὰ ἐπέργυστη τις φάσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἀπαραίτητον αὐτοῦ συμπλήρωμα. Κατὰ δὲ τὴν περιόδον ταῦτην τῆς Εστορίας αὐτοῦ, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀνέδειξε πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τὴν ἔξοχωτέρην κυριεύοντεκτήν δεξιότητα.

(* Επειταὶ τὸ τέλος.)

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΡΑΜΠΗΟΣ.

(Συνέχ., καὶ τίτλος "Ιστ. φυλ. 226.)

* Επειτε ο Καραμπήος, φιλοκορῶν τὴν συρρίγιαν τοῦ ζργου, διῆγε τὸν μὲν χειμῶνα ἐν Πετρούπολει, τὸ δὲ θέρος ἐν τῇ βασιλικῇ κάμη (Τσάρκος-Σελό), ἐνθα ο Αὐτοκράτωρ παρεχώρησεν αὐτῷ την τῷριν τῷριν τῷ αὐλικῷ κήπῳ Σερικῷ οἰλσκῷ, συγχρά αὐτὸν ἀποκεκτέμενος. Κατὰ τὰ ἔξης δέκα ἐτη ἐξέδωκε τὸρ Θ', Ι' καὶ ΙΑ' Τόμοι, ο δὲ ΙΒ' ἐξεδόθη μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ συγγραφίως ὑπὸ ἀποικίμου ἀρδρός, φέλου αὐτοῦ.

* Ερ τούτοις περιπενών σφοδρῶ πυρετῷ τῷ 1823 ἐβλάβη τὴν ύγειαν, οἱ δὲ διητηκεῖς μόχθοι προσιδηκαν αὐτὸν εἰς χροιαν νόσον, τὴν γθίστερ, δηλωθεῖσαν Ιαροναρίω μητὶ 1825. * Οὐετ αἱ δυ-

άμεις ἵτον ἑλλήνοις ἐπαισθητῶς, καὶ ἀρχομένοις τὸν ἔαρος τοῦ 1825 μετεκόμισαν αὐτὸν οἱ οἰκεῖοι εἰς τὰ ἐν Πετρούπολει Τανγκιά ἀράκτορα ὡς εἰς εὐκρατεῖστορος ἀέρα.

* Ερ τούτοις ηὔπικεν ὅτι ἀράκτισται τὴν ύγειαν περιοδεύων τὴν Ἰταλίαν. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ ἀσύμηνος Αὐτοκράτωρ Νικόλαος, προσήγεγκεν αὐτῷ ὡς ἐρόδιον 50,000 φουβλίων, παραγγελλας καὶ αὐτοκρατορικὸν δίκροτον ἦτα ἀγάγγι αὐτὸν εἰς Φλωρεπτίαν. Άλλ' ο ἀθάρατος ιστοριογράφος ἐτελεύτησεν. * Ερ δυομαῖς δὲ τοῦ βίου ὡρ, Ελαύε τὴν ἑῆς φιλόφρονα καὶ καταγυκτικὴν ἐπιστολὴν τοῦ θλιβομένου ἐπὶ τῇ γέσω αὐτοῦ Αὐτοκράτορος.

α Νικόλαος Μιχαήλ,

* Ἔπειδὴ διὰ τὴν ύθαρεῖσαν ύγειαν σου ἔχεις ἀράγκην ἀποδημίας προσωρινῆς πρὸς Λιτηνούς εὐκρατεύοντος κλίματος, ἐκφράζω σου ηδέως τὸν εἰλικρινῆ πόθον μου, δπως ἐπανίλθης ταχέως πρὸς ἡμᾶς μετα τέων δυνάμεων καὶ δυνηθῆς ἐκ τέσσερος δργασθῆται πρὸς ὁφέλιαν καὶ δόξαν τῆς πατρίδος, ὡς μέχρι τοῦδε. * Ερ τούτοις καὶ ἐν ὁ ὀγδοματὶ τοῦ ἐν μαχαρίᾳ τῇ Λιξεῖ Αὐτοκράτορος, γνώτος ἐκ πείρας τὴν εὐγνωμονα καὶ ἀρετοκερδῆ πρὸς αὐτὸν πριθυμίαν σου, καὶ ἐν ὁρόφματι ἐμοῦ καὶ τῆς Ρωσσίας ἀπάσης, ἐκφαντωματικῶς ἐνταῦθα τὴν εὐγνωμοσύνην μου, ἡς εγένους ἀξιος, καὶ διὰ τοῦ βίου ὡς πολιτης καὶ διὰ τῶν μοχθῶν ὡς συγγραφεῖς. * Ο Αὐτοκράτωρ Αλεξανδρος εἶπε σοι, Τὸ Ρωσσικόν ἔθνος ἀξιότερον τοῦ γνῶται τὴν ἑαυτοῦ ιστορίαν. * Η παρὰ σου συγγραφεῖσα ἐστι τέττας ἀξια τοῦ Ρωσσικοῦ ἔθνους. Πρόττωρ δ' ὅτι ἐπεθύμει, άλλ' ο προετοιμασθεῖσας μου, ἐγκλείω ἐνταῦθα τὴν δῆλωσιν τῆς βουλήσεως μου, ὡς ἀπόδοσιν διακινούσης, ἀμα δὲ καὶ ιερᾶς πρὸς ἐμὲ διαβήκης τοῦ Αὐτοκράτορος Αλεξανδρον εκπληρωσιν. * Εἴδε ὁρελήσοι σε ἡ προκειμένη ἀποδημία, αὐτοποιῶσα τὰς φυσικάς σου δυνάμεις πρὸς συντριβὴν τοῦ κυρίου τῆς ζωῆς σου ἔργουν.

* Εκ τῆς ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταῦτην δηλώσεως ἐμαθεῖς δ ἀσύμηνος ιστοριογράφος, δτε ο Αὐτοκράτωρ ἐδωρεῖτο αὐτῷ, μετ' αὐτὸν δὲ τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ, ἐπηστησαν αὐτοῖς 50,000 φουβλίων. Διὸ συναθροίσας τὰς τελευταίας αὐτοῦ δυνάμεις, ηὔχαριστησε τῷ Αὐτοκράτορι ἀράκτιστας· «Τὰ πάροις ἐμὲ ἐλέη καὶ εὐεργετήματά σου εἰσὶ τοῦ σαύτον μεγάλα, ὥστε καὶ ιγνατίων ηγγονεύοντας πάραστισαν τὴν εὐγνωμοσύνην μου.»

* Μετὰ μικρόρ, τῇ 22 Μαΐου 1825, τῇ 2 ὥρᾳ Μ. Μ., ἀπειθανεῖται ο ιστοριογράφος ἐν τοῖς Τανγκοῖς ἀράκτοροις μεταξὺ τῶν ευγενεῶν καὶ φίλων, ἐπάρη δὲν τῷ μοραστηρίῳ τοῦ Νεβαϊκοῦ.

* Μῆρας τινας πρὸ τῆς τελευτῆς ἐγράψει πρὸς τὸν Πρόττωρ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, ο Αρτιγράφω τὸ Β' Κεφάλαιον τῆς βασιλείας τοῦ Σουτοκή ιπολείτορι δὲν τρία καὶ Κρί-